

Sukupuolten kuvailu suomalaisten aapisten teksteissä eri vuosikymmenillä

Sisällönanalyysi Otavan aapisista

Kasvatustieteen
kandidaatintutkielma

Sanni Hongisto
Helmi Marjalaakso

13.6.2024

Turun yliopisto

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijät: Sanni Hongisto & Helmi Marjalaakso

Otsikko: Sukupuolten kuvailu suomalaisten aapisten teksteissä eri vuosikymmenillä

Ohjaaja: Iina Männikkö

Sivumäärä: 28 s., 12 liites.

Päivämäärä: 13.6.2024

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa tarkastelemme suomalaisissa aapisissa esiintyvien hahmojen sukupuolten kuvailua laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, millä tavalla sukupuolta kuvailtiin aapisissa eri vuosikymmenillä ja löytää mahdollisia yhtäläisyyksiä ja eroja niiden välillä. Sukupuoliteemaa on tutkittu todella laajasti, mutta sukupuolten kuvailua aapisissa on tutkittu pääosin opinnäytetöiden muodossa. Aiemman tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että aapisella on rooli lapsen sukupuoli-identiteetin kehittämisessä.

Tutkimuksessa on käytetty viittä Otavan kustantamaa aapista viideltä eri vuosikymmeneltä. Käytetyt aapiset olivat Veikon ja siskon aapiskirja (1930), Meidän lasten aapinen (1956), Aapinen (1972), Aapinen (1993) ja Seikkailujen aapinen (2014). Keräsimme aapisista aineiston, jota analysoimme seuraavien apukysymysten avulla: Millaisia ilmaisuja aapisessa on eri sukupuolten edustajien olemuksesta, kuten ulkonäöstä ja luonteesta? Miten eri sukupuolten edustajat eroavat toisistaan arkisina toimijoina? Millä tavalla sukupuolineutraalius on esitetty kirjassa hahmoina tai toimintana?

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että 1930–2010-luvun aapiset sisälsivät sukupuolirooleja ja –stereotyyppioita mukailevia ilmaisuja. Nämä ilmaisut kuvasivat feminiiniset hahmot hoivaroolissa ja kotia hoitamassa. Maskuliiniset hahmot kuvattiin huoltotehtävissä tai elantoa hankkimassa. Jokaisesta aapisesta löytyi enemmän sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevia, kuin niistä poikkeavia kuvailuja. Kolmessa vanhimmassa aapisessa sukupuoliroolit ja -stereotyyppiat tulivat selkeämmin esille kuin kahdessa uusimmassa, joissa ne ilmenivät hienovaraisemmin. Kaikista tutkimistamme aapisista löytyi myös sukupuolineutraaleja hahmoja, mutta niitä esiintyi vain eläinten ja satuolentojen muodossa. Ainoana erona tästä oli Veikon ja siskon aapiskirjassa esiintyvät Varpuli ja Urpuli, joiden sukupuoli ei tullut ilmi kirjan tekstistä.

Tällä tutkimuksella pyritään kannustamaan kasvatustieteilijöitä ja jo ammatissa työskenteleviä kasvattajia kriittiseen oppikirjatarkasteluun. Opettajan tulisi keskittyä ammatissaan syrjimättömään kieleen. Syrjimätön kieli on sellaista kieltä, joka on inklusiivista ja kunnioittaa kaikkien ihmisarvoa. Syrjimättömässä kielessä ei tule käyttää loukkaavia termejä, tehdä yleistyksiä tai edistää stereotypisointia.

Avainsanat: sukupuolten kuvailu, sukupuolikasvatus, aapinen, laadullinen sisällönanalyysi

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Teoreettinen viitekehys	7
2.1	Mitä sukupuolella ja sukupuolirooleilla tarkoitetaan?	7
2.2	Sukupuoli lapsen elämän eri osa-alueilla	8
2.3	Aapinen oppaana kasvatuksessa	10
3	Tutkimusongelmat	12
4	Menetelmä	13
4.1	Aineiston kuvaus	13
4.2	Aineiston käsittely.....	15
4.3	Tutkimusetiikka	16
5	Tulokset	18
5.1	Sukupuolten kuvailu aapisissa	18
5.2	Yhtäläisyydet ja erot aapisten välillä	27
6	Pohdinta ja yhteenveto	29
6.1	Päätulokset ja yhteenveto	29
6.2	Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset	30
6.3	Tutkimuksen luotettavuus	30
6.4	Miten opettaja voi hyödyntää tutkimustuloksia työssään?	31
	Lähteet.....	33
	Liitteet.....	37
6.5	Liite 1. Taulukko Veikon ja siskon aapiskirja: aakkoset ja lukemisto (Setälä, 1930) tuloksista.....	37
6.6	Liite 2. Taulukko <i>Meidän lasten aapinen: Otavan I lukemisto</i> (Salo & Somerkivi, 1956) tuloksista	39
6.7	Liite 3. Taulukko <i>Aapinen</i> (Somerkivi ym., 1972) tuloksista.....	43
6.8	Liite 4. Taulukko <i>Aapinen: satulakka, viestivakka, tietopakka</i> (Kallioniemi ym., 1993) tuloksista.....	44
6.9	Liite 5. Taulukko <i>Seikkailujen aapinen</i> (Backman ym., 2014) tuloksista	46

1 Johdanto

Uutisissa ja mediassa muistellaan silloin tällöin vanhoja suomalaisia aapisia ja herätetään keskustelua niiden sisällöistä. Aapista voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä kirjoista opintojen aikana. Monet jopa saattavat omistaa sen aapisen, jota ovat itse alakoulussa käyttäneet. Luokanopettajat tutustuvat uransa aikana useisiin eri aapisiin, jotka ohjaavat suomen kielen opetusta alakoulun ensimmäisinä vuosina. Vuonna 2016 julkaistussa Ylen artikkelissa Hilka-Maija Keskinen muistelee aapisten käyttöä oman opettajauransa aikana (Leiwo, 2016). Keskinen kertoo aapisen olevan ensimmäinen kirja, jonka oppilas saa kouluurallaan. Niiden jakamisesta tehtiin merkittävä juhlatilaisuus, jota kannustettiin jatkamaan myös kotona. Keskinen kertoo vanhempien aapisten kuitenkin sisältävät paljon sellaisia asioita, jotka voidaan nähdä tähän päivään sopimattomiksi. Aapisten teksteissä on ollut syrjiviä ilmaisuja useita vähemmistöjä kohtaan sekä karkeaa kielenkäyttöä. Keskinen muistelee ensimmäisiä aapisista löytyneitä mainintoja tummaihoisista lapsista sekä Pepe merellä -lorua: *“Pepe on musta, kuin musta on musta. Se herättäisi meissä vain kummastusta.”* (Leiwo, 2016.)

Tässä tutkimuksessa tutkimme hahmojen kuvailua eri vuosikymmenten aapisissa. Keskitymme tutkimuksessamme nais- ja mies- sekä tyttö- ja poikahahmoihin eli binäärisiin sukupuoliin. Merkitsemme ne feminiinisinä ja maskuliinisina hahmoina. Emme käytä tutkimuksessamme termiä muunsukupuolinen tai muunsukupuolisuus. Käytämme termiä sukupuolineutraali niille ilmaisuille, jotka eivät asetu perinteiseen feminiininen-maskuliininen jaotteluun. Käytämme sukupuolineutraali-termiä myös hahmoista, joiden sukupuoli ei ilmene teksteistä. Valitsimme termin sukupuolineutraali, sillä sitä voidaan käyttää kattoterminä toiminnalle ja piirteille, jotka eivät ole sukupuolittunutta.

Käsitys sukupuolesta alkaa kehittyä jo lapsena ja siihen vaikuttavat lapsen läheiset suhteet (Saresma ja kumppanit, 2010). Sukupuolen kehittymiseen voi vaikuttaa myös ulkoiset tekijät, kuten aapinen ja sen luoma ideologia sukupuolista ja niihin liittyvistä oletuksista. Myös opetuksella ja siinä käytetyllä kielellä on merkittävä vaikutus. Opettajan tulisi tiedostaa sukupuolen moninaisuus ja sukupuoliin liittyvät odotukset ja stereotypiat, jotta hän voisi tarjota jokaiselle oppilaalle tasa-arvoiset mahdollisuudet sukupuolesta riippumatta.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) mainitaan seuraavasti:

“Perusopetuksen tehtävänä on osaltaan ehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymistä sekä

edistää sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta.” (s. 18). Tasa-arvoista kohtelua on esimerkiksi sukupuolitietoinen kieli opetuksessa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010). Valitsimme tutkia sukupuoliteemaa, koska se kiinnostaa meitä kasvatustieteilijöinä. Halusimme tutkia aapisia, koska niillä on suuri rooli oppimateriaalina alakoulussa. Sukupuoliteemaa on tutkittu aapisten kuvituksen muodossa tai joko yhteen aapiseen tai useampaan saman aikakauden aapiseen keskittyen.

Sukupuoliteemasta löytyy paljon tutkimuksia. Suomessa sukupuolta ja aapisia samassa kontekstissa on tutkinut esimerkiksi Tarja Palmu. Palmu on todennut, että aapisella on rooli asenteiden muovaamisessa ja esimerkin antamisessa (1992). Tämä teoria voidaan yhdistää myös sukupuoli-identiteetin kehittymiseen. Aapisen tarinat luovat sukupuoli-ideologian, joka välittyy lukijalle (Palmu, 1992). Koulutus tarjoaa oppilaalle erilaisia tietoja ja taitoja, mutta toimii myös identiteetin rakentajana ja kulttuuristen arvojen luojana (Saresma, Rossi & Juvonen, 2010). Kuitenkin sukupuolten kuvailua juuri aapisissa on tutkittu lähinnä vain opinnäytetöiden muodossa. Tämän vuoksi emme voi verrata tuloksiamme suoraan aiempiin tutkimustuloksiin. Käytämme aiempaa tutkimusta lähinnä aapisista löytyvien sukupuoliroolien ja -stereotyyppien. Aiempi tutkimus tukee perustelujamme siitä, millainen kuvailu ja toiminta on sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevaa tai niistä poikkeavaa. Olemme käyttäneet tutkimuksessamme pääosin vanhempia lähteitä. Pyrimme valitsemaan käytettävän lähdeaineiston tutkittavan aapisen aikakaudelta. Tällöin lähdekirjallisuus vastaisi tutkittavan aapisen aikakauden käsityksiä sukupuolesta. Kuitenkaan kahden vanhimman aapisen kohdalla tämä ei toteutunut täysin, sillä sukupuolentutkimus on aloitettu Euroopassa vasta 1970-luvulla (Dommasnes & Montón-Subías, 2012). Tämän vuoksi sen ajan lähdekirjallisuutta ei juurikaan ole.

2 Teorettinen viitekehys

2.1 Mitä sukupuoliella ja sukupuolirooleilla tarkoitetaan?

Sukupuoli on laaja käsite, joka määritellään monin eri tavoin. Meillä jokaisella on jonkinlainen käsitys sukupuolesta ja nämä käsitykset voivat vaihdella ihmisten välillä paljon. Sosiaali- ja terveystieteiden neuvottelukunta ETENE kuvaili vuonna 2016 sukupuolta seuraavasti: *“Sukupuoli on erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista koostuva jatkumo.”* Juvonen ja kumppanit (2010) ehdottavat sukupuolen kehittyvän arjen tapahtumien ja kulttuurin myötä (s. 14).

King (2022) erottelee biologisen sukupuolen (sex) ja sosiaalisen sukupuolen (gender) käsitteet. Biologinen sukupuoli voidaan käsittää kirjona, joka muodostuu erilaisista ominaisuuksista. Niin sanottu sosiaalinen sukupuoli toisaalta rakentuu henkilön omista käsityksistä itsestään sekä yhteiskunnallisista normeista ja rakenteista (King, 2022). Länsimaissa ihmiset usein jaetaan naisiin ja miehiin tai tyttöihin ja poikiin. Kuitenkin todellisuudessa sukupuoli ei ole yksiselitteinen; vain harvat ihmiset edustavat nimenomaan *“feminiinistä naista”* tai *“maskuliinista miestä”*. (Vilka, 2010. 17.)

Sukupuolen käsitteeseen liittyy myös erilaiset stereotypit sekä sukupuoliroolit. Euroopan tasa-arvoinstituutti (EIGE) määrittelee sukupuolistereotypian yksinkertaistetuiksi ajatuksiksi ja odotuksiksi siitä, miten binääristen sukupuolten eli naisten ja miesten sekä tyttöjen ja poikien tulisi toimia ja käyttäytyä sekä millaisia heidän tulisi olla. Sukupuoliroolien merkitys eroaa stereotypioista. Tasa-arvoinstituutin sanakirjassa sukupuoliroolit määritetään yleisesti hyväksytyiksi odotuksiksi ja vastuiksi, jotka liittyvät binäärisiin sukupuoliin, kuten naisiin ja miehiin. Ne ovat käsityksiä siitä, millaisia rooleja kullakin sukupuolella tulisi olla tai mitä heidän odotetaan tekevän. Nämä käsitykset näkyvät esimerkiksi sukupuolen vaikutuksesta työnjakoon. Sukupuoliroolien muotoutumiseen vaikuttavat esimerkiksi kotitalouden rakenteet, resurssit, konfliktit ja katastrofit sekä ympäristöolosuhteet. (EIGE.) Voidaan todeta, että sukupuolistereotyyppioilla tarkoitetaan käsityksiä siitä, miten binääristen sukupuolten edustajien tulisi toimia ja millaisia heidän tulisi olla. Toisaalta sukupuolirooleilla tarkoitetaan binääristen sukupuolten edustajien oletettuja rooleja ja tehtäviä. Sukupuoliroolit mukautuvat kulttuurien ja yhteiskuntien kehittymisen myötä (Buss & Schmitt, 2011). Esimerkiksi naisten

vaikutusvallan ja -mahdollisuuksien kasvaessa ja maskuliinisuuden käsitteen muovautuessa myös sukupuolet ja sen myötä sukupuoliroolit kehittyvät (EIGE).

2.2 Sukupuoli lapsen elämän eri osa-alueilla

Lapset kohtaavat päivittäin monia ihmisiä erilaisissa paikoissa. Arjessa lapsi näkee monenlaisia persoonia esimerkiksi neuvolassa, päiväkodissa, koulussa, kotona tai kaupassa. Nämä arkiset tilanteet ovat aina jollain tasolla lasta kasvattavia, vaikka kohtaamiset ihmisten kanssa olisivatkin vain satunnaisia tai hetkellisiä (Ylitapio-Mäntylä, 2012. 97–98). Tällaiset kohtaamiset voivat vaikuttaa myös lapsen sukupuoli-identiteetin kehittymiseen.

Vaikka lapsen ympäristössä on paljon erilaisia vaikuttavia tekijöitä, on hänellä oikeus itsemääräytyvyyteen. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus Seta määrittelee lapsen oikeuden itsemääräytymiseen seuraavasti: *“Lapsella on itsemääräämisoikeus ja oikeus ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon.*

Itsemääräämisoikeus tarkoittaa muun muassa henkilökohtaista vapautta ja koskemattomuutta sekä oikeutta määrätä itsestään ja kehostaan.” Nämä oikeudet liittyvät suoraan myös muihin lapsen oikeuksiin, kuten lapsen edun ja hyvinvoinnin ensisijaiseen tukeen.

Lapset saavat erilaisia malleja perheestä ja kotoa. Lapsiperheissä tavallisesti vallitsee erilaiset jakautuneet toiminnot, kuten erilaiset kotityöt. Kotitöiden jakautumista perinteisten sukupuoliroolien tapaan on nähtävissä etenkin heteroperheissä, joissa perheen naiset ottavat vastuuta suurimmasta osasta kotitöistä. Perheen miehet toisaalta usein ovat vastuussa korjaamisesta ja huoltotyöstä. (Ylitapio-Mäntylä, 2012; Miettinen, 2008.) Tilastokeskuksen 2021 julkaistussa verkkojulkaisussa todettiin, että miehet käyttävät kuitenkin keskimäärin enemmän aikaa kotitöihin 2020-luvulla kuin aiemmin. Esimerkiksi lastenhoitoon käytetty aika miehillä on kasvanut 1980-luvulta 2020-luvulle. Tulokset osoittavat, että miehet osallistuivat kotitöistä eniten ostosten tekoon ja asiointiin 1980-luvun lopulla. Toisaalta naiset käyttivät kyseiseen kotityöhön määrällisesti enemmän, kuin miehet. Naiset käyttivät eniten aikaa ruuanlaittoon, ostoksiin ja asioimiseen sekä siivoamiseen 1980-luvulla. (Tilastokeskus, 2021.)

Perheissä, joissa äiti tekee enemmän kotitöitä kuin isä, on huomattavissa, että lapset omaavat nämä käsitykset myös tulevissa suhteissaan. Kyseiset käsitykset sukupuolirooleista siirtyvät suoraan perheen pojalle, jolloin hän osallistuu vähemmän kotitöihin kuin kumppaninsa.

Kotitöiden jakautuminen vanhempien kesken vaikuttaa myös epäsuorasti perheen tyttäreen, joka saattaa etsiä itselleen kumppanin, joka muistuttaa hänen isäänsä. (Giménez-Nadal, Mangiavacchi & Piccoli, 2019.) Kodin työnjaon lisäksi on huomioitava vanhempien ja lasten välinen vuorovaikutus. Vanhemmat odottavat lapsiltaan tiettyjä asioita, joskus myös huomaamatta. Lapsiin kohdistuvat odotukset saattavat koskea monia eri aiheita, kuten mielenkiinnon kohteita, käyttäytymistä sekä lapsen sukupuoleen kasvamista. Vanhempien sukupuolittunut kasvatusta on usein hienovaraisista, mutta selkeästi tunnistettavaa (Mesman & Groeneveld, 2018).

Koulu on kodin ohella lapselle tärkeä sosiaalinen ympäristö, jossa lapsi opettelee vuorovaikutusta ja kohtaa tärkeitä kysymyksiä. Lapsella on yleensä useita luokkatovereita ja hänen ensisijainen aikuiskontaktinsa on luokan oma opettaja. Luokanopettaja toimii roolissa, jota lapsi tarkastelee, tutkii ja jolta ottaa mallia. Lapsi harvoin arvostelee tai kyseenalaistaa opettajaa (MLL). Opettajalla on siis tärkeä rooli lapsen kehittyessä yhteisön jäseneksi (Zubair, Ahmad & Tariq, 2023). Luokanopettajalla voi olla merkittävä piilovaikutus lapsen kehittyvään minäkuvaan, mukaan lukien sukupuoli-identiteettiin (Palfrey, 1973; Skelton ym., 2009). Sanavalinnat ja lapseen kohdistetut odotukset ovat niitä asioita, joihin etenkin luokanopettajan tulee kiinnittää huomiota tasa-arvoista ja sukupuolitietoista kasvatusta toteuttaessa (THL, 2023).

Miten sukupuoli näkyy koulussa? Artikkelissa *Kosketuspintoja sukupuoleen: Opettaja, ruumiillisuus ja seksuaalisuus* (2001) filosofian tohtori Tarja Palmu toteaa, että sukupuolta tuotetaan, rakennetaan, luetaan ja tulkitaan puheessa, teksteissä, vaatteilla ja ruumiillisuutena. Palmu esittelee teoksessaan tulkintaa viiden opettajan haastatteluista ja keskittyy etenkin vastauksiin liittyen sukupuoliteemaan. Tuloksissa selvisi, että sukupuoli ilmeni koulussa opettajien mukaan etenkin oppimateriaalien sisällöissä ja opettajan tekemissä valinnoissa. (Palmu, 2001). Suomessa luokanopettajan tulee pyrkiä tasa-arvoiseen ja sukupuolitietoiseen kasvatukseen (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2010). Sukupuolitietoinen kasvatusta sisältää ajatuksen siitä, että tunnistetaan ja tiedostetaan sukupuoleen liitettyjen oletusten ja normien vaikutus lapsen kehitykselle (THL, 2023). Tasa-arvoista opetusta edellyttää sukupuolitietoinen opetuksen järjestäminen. Konkreettinen esimerkki sukupuolitietoisen opetuksesta on se, että opettajan tulee kannustaa kaikkia oppilaita kaikenlaisille aloille. (OPH.) Opettaja ei voi ohjata lasta sukupuolen perusteella vain tietynlaisiin uravalintoihin, kuten poikia rakennusalalle ja tyttöjä sairaanhoitajiksi.

Sukupuoli on kaikkialla, myös oppikirjoissa. Koulun oppikirjat sisältävät runsaasti erilaisia kuvia ja tekstejä maailmasta. Tekstit ja kuvitukset antavat oppikirjalle persoonallisuutta ja usein mukailevat oppikirjan aineen teemaa sekä kehittävät oppivan lapsen käsitystä ympäröivästä maailmasta. Sukupuoli on usein oppikirjoissa binäärinen, eli tekstit ja kuvitukset käsittelevät tyttöjä ja poikia tai naisia ja miehiä. B.A. Robinsonin (2016) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkyvyys koulun oppimateriaaleissa on vähäistä tai lähes olematonta (s. 1–2). Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisun Tasa-arvobarometri 2017 tulokset puoltavat tätä käsitystä. Tasa-arvobarometri 2017 tarkastelee suomalaisten ajankohtaisia käsityksiä, asenteita ja kokemuksia sukupuolten tasa-arvosta elämän eri osa-alueilla. Vuoden 2017 Tasa-arvobarometrissä tutkittiin 162 koululaista ja opiskelijaa, joita oli kaikilta koulutusasteilta peruskoulusta korkeakouluun. Barometrin tulosten mukaan noin kolmasosa opiskelijoista koki, että oppilaitoksen opetusmateriaalit esittävät oletuksia siitä, millaisia tyttöjen ja poikien tai naisten ja miesten tulisi olla. Tulokset osoittivat, että naiset kokivat näin useammin kuin miehet. (s. 50–53).

2.3 Aapinen oppaana kasvatuksessa

Aapinen on monelle lapselle se ensimmäinen oppikirja, johon he tutustuvat koulumaailmaan siirtyessä. Aapinen toimii kulttuurisena symbolina, jolla on rooli lapsen johdattamisessa kasvun tielle (Koski, 1999). Aapisella on rooli sekä tiedon lähteenä että esimerkin antajana ja asenteiden muovaajana (Palmu, 1992). Kosken mukaan aapiset kertovat tavallisesti lapsista ja heidän arjestaan kotona, koulussa, luonnossa ja julkisissa paikoissa. Tarinat ovat käytännönläheisiä ja hahmojen elämät ovat yksinkertaisia, ja niissä harvoin syntyy suuria konflikteja. Aapisten tarinat ovat sellaisia, joissa ongelmat ja vastoinkäymiset ratkeavat ja hyvyys voittaa aina. (Koski, 1999.) Uudemmissa aapisissa voi nähdä erilaisia hahmoja, jotka kannustavat itseilmaisuun ja oman polun kulkemiseen.

Aapisen ensisijaisena tehtävänä on kautta aikojen ollut lukemaan opettaminen. Suomalaisen aapisen juuret ovat tunnetussa Abc-kirjassa, jonka kirjoitti suomen kirjakielen isä Mikael Agricola. Aapisen tavoitteena on myös alusta alkaen ollut toimia kansanopetuksen ja sivistyksen oppaana. (Kotkaheimo, 1989.) Aapinen myös kuvastaa senhetkistä maailmaa: *“Tämähän oli ennen tuota suurta sotaa.”* (Veikon ja siskon aapiskirja, s. 97).

Leena Koski (1999) avaa artikkelissaan *Hyvä tyttö ja hyvä poika – ihanteelliset yksilöt lasten moraalisissa kertomuksissa*, kuinka aapiset toimivat ohjaavana oppaana kulttuuristen arvojen

ja moraalisten ihanteiden välittämisessä. Koski kertoo, että itsenäisyyden ajan aapiset ja lukukirjat sisälsivät jo teosten esipuheissa kirjoittajan kuvauksia moraalisisista tavoitteista, joita kirjoittajat yrittävät välittää tekstien avulla. Tekstit sisältävät kertomuksia sellaisista tapahtumista, jotka esittävät niin sanotun *“hyvän ja oikean”* elämän malleja. Samalla tekstit myös varoittavat sellaisista elämän asioista, joita kannattaa välttää hyvää elämää tavoiteltaessa. (Koski, 1999.)

Karvosen (1995) mukaan oppikirjatekstin voidaan ajatella olevan objektiivista ja puolueetonta, mutta kirjoittajan oma arvomaailma saattaa ilmetä tekstissä erilaisilla tavoilla. Tekstin kirjoittaja saattaa esiintyä lukijalle kaikkitietävänä kertojana ja oppaana. Toisaalta kirjoittaja voi tekstissään vaikuttaa myös tasavertaiselta juttukumppanilta. Karvonen kuitenkin toteaa, että oppikirjat ovat aina jollakin tavalla yhteydessä yhteisön muihin teksteihin, minkä vuoksi kirjoittajan on mahdotonta muotoilla tekstejä omin sanoin. Tekstit mukautuvat aina ympärillä oleviin teksteihin ja sopeutuvat niille muotoiltuihin merkityksiin. Voidaan myös sanoa, ettei tekstien merkitykset ole valmiita tai pysyviä, koska ne ovat erilaisia sen mukaan, millaiseen intertekstuaaliseen yhteyteen ne asettuvat. Karvosen mukaan intertekstuaalisuus eli tekstienvälisyys tarkoittaa sitä, että tekstit eivät voi koskaan olla itsestään riittäviä, vaan ne ovat aina jollakin tavalla yhteydessä muihin teksteihin. (Karvonen, 1995. 23.)

Kasvava lapsi omaksuu luonnostaan tekstien sisältöä todellisuuden kuvana. Se teksti ja kieli, mitä aapiset luovat todellisuudesta voivat olla siis tukena lapsen oman maailmankuvan kehityksessä. Tekstistä opittu tieto sitten kuulostaa järkevältä ja realistiselta. (Karvonen, 1995, 28.) Jos lapsi lukee teksteistä, että kotona äiti laittaa ruokaa ja isä ajaa nurmikon, voi hänelle kehittyä yleistynyt käsitys kyseisten kotitöiden jakautumisesta. Tämä näkemys voi myös vahvistua, jos lapsen omassa perheessä pätee samaiset tapahtumat. Todellisuus ja luettu teksti eivät siis ole silloin ristiriidassa, vaan peilaavat lapselle kehittyneitä käsityksiä ympäristöstä.

3 Tutkimusongelmat

Tutkimuksemme tarkoituksena on selvittää, millaisia kuvailuja eri sukupuolista on tehty aapisissa eri vuosikymmenillä. Haluamme myös tutkia sitä, eroavatko tutkimiemme aapisten kuvailut sukupuolista eri vuosikymmenillä.

Tutkimusongelmia on kaksi:

1. Miten sukupuolia kuvaillaan suomalaisissa aapisissa?
2. Löytyykö aapisten väliltä yhtäläisyyksiä tai eroja liittyen henkilöhahmoihin ja sukupuolten kuvailuun? Jos löytyy, niin millaisia?

4 Menetelmä

4.1 Aineiston kuvaus

Tutkimme valtakunnallisesti alkuopetuksessa käytettyjä suomalaisia aapisia. Kaikki valitsemamme kirjat olivat Otavan kustantamia kirjoja, ja niitä oli yhteensä viisi kappaletta (Taulukko 1). Lisäksi jokainen tutkimamme aapinen oli eri vuosikymmeneltä ja pyrimme varmistamaan, että aapisten julkaisuvuosien välillä olisi noin 20 vuotta. Tällöin pystyimme tutkimaan aapisten välillä tapahtunutta kielellistä kehitystä. Tutkimuksessamme valitsimme historiapohjaisen näkökulman. Uusin aapisista oli vuodelta 2014, eikä se ole enää opetuskäytössä. Tutkimuksen tarkoitus oli menneiden vuosikymmenien ja mahdollisten muutosten tarkastelu, eikä siinä siis etsitty vastauksia tästä hetkestä.

Taulukko 1 Tutkitut aapiset

Aapisen nimi	Kirjoittajat	Julkaisuvuosi
Veikon ja siskon aapiskirja: aakkoset ja lukemisto	Setälä	1930
Meidän lasten aapinen: Otavan I lukemisto	Salo & Somerkivi	1956
Aapinen	Somerkivi, Tynell & Lehtonen	1972
Aapinen: satulakka, viestivakka, tietopakka	Kallioniemi, Katajamäki & Raikunen	1993
Seikkailujen aapinen	Backman, Lassila & Solastie	2014

Veikon ja siskon aapiskirja: aakkoset ja lukemisto

Veikon ja siskon aapiskirja (Setälä, 1930) oli 144-sivuinen ja sisälsi kirjaintenopettelusivut sekä lyhyitä tarinoita. Aapisen tarinat olivat kokoelma muiden kirjoittajien tarinoita. Tämän takia aapisessa ei ollut yhtenevää juonta tai henkilöihahmoja. Aapisen tarinoiden teemat liittyivät pääosin arkisiin asioihin ja tapahtumiin, kuten koulussa käyntiin, kodinhoitoon ja maanviljelyyn. Aapisessa ilmeni palkitsemisen ja rankaisemisen käytäntö, jolla kannustettiin lapsia toivottuun käytökseen.

Meidän lasten aapinen: Otavan I lukemisto

Meidän lasten aapinen (Salo & Somerkivi, 1956) oli 160-sivuinen aapinen, joka sisälsi kirjaintenopettelusivut ja kokoelman eri satukirjailijoiden teoksia. Tarinat oli jaettu

teemoittain eri kappaleisiin. Aihealueet etenivät vuodenaikojen mukaisesti; kirjan alkupuolella käsitellään syksyisiä asioita ja kirja päättyy kesäisiin teemoihin. Aapisen henkilöhahmot vaihtelivat tarinoiden välillä, eikä kirja sisältänyt yhtenäistä juonta. Tarinoissa käsiteltiin arkisia asioita, kuten suhdetta luontoon, koulunkäyntiä, sääntöjä ja kristinuskoa. Aapisen kielen sävy on autoritäärinen. Tämä näkyi esimerkiksi tottelevaisuuden ja kiltteyden palkitsemisessa sekä ei-toivotun käyttäytymisen paheksunnassa. Ei-toivottuja piirteitä olivat muun muassa laiskuus ja tottelemattomuus.

Aapinen

Aapinen (Somerkivi ym., 1972) oli 83-sivuinen kirja, joka käsitteli erilaisia arkisia, etenkin kaupungissa asuvien ihmisten elämiin sijoittuvia tilanteita. Kirja sisälsi tarinoiden lisäksi myös tehtäväsivuja, jotka liittyivät suoraan tarinoihin. Pysyviä henkilöhahmoja kirjassa ei ollut, vaan tekstit kertoivat satunnaisten lapsihahmojen elämistä. Aapisen aiheet koskivat ensisijaisesti koulumaailmaa ja tärkeiden asioiden hoitamista, kuten lääkäriissä käymistä ja kaupassa asioimista.

Aapinen: satulakka, viestivakka, tietopakka

Kallioniemen ja kumppaneiden Aapinen (1993) oli 175-sivuinen aapinen, joka kertoi Nupukaisten perheestä. Perheeseen kuului kuusi ihmishahmoa: äiti Liinu ja isä Santtu sekä neljä lasta nimeltään Elli, Otto, Aatu ja Lulu. Aapisessa esiintyi näiden kuuden hahmon lisäksi kaksi muuta hahmoa: Olga-täti ja Oton ystävä Valtteri. Aapisessa oli muutamia eläinhahmoja, jotka esiintyvät yleisnimillään, kuten aasi, kana tai lammas. Aapinen keskittyi hahmojen välisiin suhteisiin, perhe-elämään, ystävyYTEEN, harrastuksiin ja mielenkiinnon kohteisiin sekä luontoon.

Seikkailujen aapinen

Seikkailujen aapinen (Backman ym., 2014) oli 200-sivuinen kirja ja sisälsi kirjaintenopettelusivut sekä lyhyet tekstikatkelmat näiden sivujen välissä. Kirja sisälsi myös lauluja ja muutamia pitkiä tekstejä. Aapisen tekstit eivät juonellisesti linkittyneet toisiinsa kokonaan, mutta kirjassa edettiin kuitenkin kronologisessa järjestyksessä. Aapinen sisälsi vain eläinhahmoja, joihin lukeutui yleisiä suomalaisia eläinlajeja, kuten jänis, kettu ja kärppä. Päähenkilöitä olivat Olli-jänis ja Annu-kettu. Lisäksi aapisessa esiintyivät heidän perheensä ja kaverinsa, kuten Lempi-kärppä. Aapinen keskittyi päähenkilöiden ja heidän läheistensä

arkeen ja sen tapahtumiin. Monet tarinat sijoittuivat kouluun tai vapaa-ajalle. Teksteissä käsiteltiin hahmojen kasvua, heidän välisiä suhteitaan, ennakkoluuloja ja ystävyyttä.

4.2 Aineiston käsittely

Tutkimme aineistoa laadullisen sisällönanalyysin menetelmällä, jolla voimme analysoida aapisia systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysi ei tuota valmiita tuloksia, vaan sen avulla voidaan järjestellä kerätty aineisto, jonka jälkeen luomme omat johtopäätöksemme. Sisällönanalyysillä pyritään siis saamaan tiivistetty kuvaus tutkittavasta ilmiöstä, jotta siitä voitaisiin tehdä mielekkäitä päätelmiä (Tuomi & Sarajärvi, 2009. 103). Kerätyn aineiston analysoinnissa käytimme kolmea apukysymystä, joiden avulla loimme johtopäätöksemme: Millaisia ilmaisuja aapisessa on eri sukupuolten edustajien olemuksesta, kuten ulkonäöstä ja luonteesta? Miten eri sukupuolten edustajat eroavat toisistaan arkisina toimijoina? Millä tavalla sukupuolineutraalius on esitetty kirjassa hahmoina tai toimintana? Apukysymykset toimivat tutkimuskysymysten tukena analyysin tekemisessä.

Tutkimme eri oppikirjojen sisältöä keskittyen sukupuolten kuvailuun teksteissä. Kävimme jokaisen kirjan läpi lukien kaikki tekstit. Tekstien analysoinnissa keskityimme erityisesti adjektiivieihin ja siihen, mitä eri sukupuolten edustajat tekivät teksteissä. Poimimme teksteistä kohtia, jotka mukailivat perinteisiä sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita tai poikkesivat niistä. Jätimme poimimatta sellaiset kohdat, jotka luokittelimme neutraaleiksi. Perinteisissä sukupuolirooleissa nainen nähdään kokkaamassa tai kotia hoitamassa ja mies huoltotehtävissä, kuten remontoimassa tai korjaustyössä (Tilastokeskus, 2021). Populaarikulttuurissa naiset kuvataan stereotyyppisesti haavoittuvaisina ja heikkoina (Walkerdine, 1997). Miehet taas kuvataan kirjallisuudessa usein stereotyyppisesti aggressiivisina ja kilpailullisina (Evans & Davies, 2000). Miehet kuvataan myös usein pelastamassa naiset hädästä, mikä on nähtävissä useissa satukirjoissa ja elokuvissa. Lisäksi etsimme aapisista sukupuolineutraaleja hahmoja. Hahmojen sukupuolineutraalius ilmeni sukupuolineutraaleista nimistä tai siitä, ettei niiden sukupuolta ollut määritelty.

Muodostimme jokaisesta tutkimastamme aapisesta taulukot, joka sisälsivät tutkimusongelmiimme liittyviä ilmaisuja. Ilmaisut olivat perinteisiä sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevia tai niistä poikkeavia. Noudatimme laadullisen sisällönanalyysin menetelmää, jossa havainnot ryhmiteltiin ensin feminiinisten ja maskuliinisten hahmojen luokkiin. Tämän jälkeen jaoinme kuvailut kahteen kategoriaan: toiminnan kuvailu ja

ominaisuuksien kuvailu. Toiminnan kuvailu sisälsi eri aihealueita, kuten hahmojen kotityöt ja harrastukset. Ominaisuuksien kuvailu sisälsi muun muassa hahmojen olemuksen, aseman ja mielenkiinnonkohteet. Taulukoinnin ja teemoittelun jälkeen pohdimme, miten binäärisiä sukupuolia kuvailtiin aapisissa. Lopuksi etsimme yhtäläisyyksiä ja eroja aapisten väliltä. Pohdimme esimerkiksi sitä, miten kuvailut muuttuivat ajan saatossa.

Laatimamme taulukot löytyvät tutkimuksen liitteistä. Taulukoista löytyvistä lainauksista osa on alleviivattu ja osa ei. Jos lainaus on kokonaisuudessaan sukupuolirooleja ja -stereotypioita mukaileva tai niistä poikkeava, emme ole alleviivanneet siitä mitään kohtia. Jos lainaus sisältää muutakin kuin mukailevaa tai poikkeavaa kuvailua, kuten esimerkiksi kontekstin, olemme alleviivanneet keskeiset kohdat.

4.3 Tutkimusetiikka

Tutkimuksessamme huomioitiin tutkijan neutraalius ja puolueettomuus. Tämä tarkoitti sitä, että omat henkilökohtaiset arvomme ja mielipiteemme eivät saaneet vaikuttaa tekstin analysointiin eikä siten näkyä tutkimuksen tuloksissa. Pyrimme mahdollistamaan tutkijaneutraaliuden analysoimalla kaikkia tekstejä yhdessä. Tällä tavalla otimme huomioon tutkijatriangulaation. Tutkijatriangulaatiolla tarkoitetaan yksinkertaisesti *“erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa”* (Tuomi & Sarajärvi, 2009. 143–149). Huomioimme myös sen, että omat näkemyksemme saattoivat osittain vaikuttaa siihen, nostimmeko joitain tiettyjä ilmaisuja analysoitavaksi. Pyrimme kuitenkin mahdollisimman paljon välttämään henkilökohtaisten näkemystemme esiintymistä tuloksissa.

Ennen tutkimusaineiston keruuta suunnittelimme toteutuksen huolellisesti. Teimme ennakoarviointia siitä, millaisia nostoja teemme tutkittavista aapisista. Pohdimme esimerkiksi sitä, millaiset asiat nähdään sukupuolirooleja ja -stereotypioita mukailevina tai niistä poikkeavina. Koimme lisäksi tärkeänä sen, että jokaiselle tekstistä nostetulle sukupuoliteemaiselle kuvailulle löytyy tieteellistä lähdeaineistoa, jotta tulos olisi luotettava. Huomioimme aapisten merkityksen kulttuurisina vaikuttajina, vaikka kohdistimme niiden sisältöihin kritiikkiä. (TENK, 2023.)

Tutkimuksen tulokset sisältävät suoria viittauksia ja katkelmia analysoimistamme teksteistä. Viittasimme tutkittavaan aineistoon sen alkuperäisessä muodossa. Lisäksi huomioimme aineistoa tutkiessa kontekstisidonnaisuuden merkityksen. Tällöin pystyimme taata sen, ettei

kirjan alkuperäinen merkitys tai sanoma muutu. Oikeaoppinen viittaaminen tässä kontekstissa varmisti tutkijan neutraaliutta.

5 Tulokset

5.1 Sukupuolten kuvailu aapisissa

Sukupuolten kuvailu tutkituissa aapisissa oli pääpiirteittäin sukupuolistereotyyppien ja perinteisten sukupuoliroolien mukaista. Kuvailut ovat kuitenkin muuttuneet ajan myötä aapiskirjojen kehityksessä. Uudemmissa aapisissa sukupuolistereotyyppioista ja sukupuolirooleista poikkeavia kuvailuja esiintyi useammin kuin vanhemmissa aapisissa. Aapisten hahmoin lukeutui tyttöjä ja poikia, naisia ja miehiä, sekä monia eläin- ja satuhahmoja.

Olemme jakaneet ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset aapiskohtaisesti. Tällä pyrimme takaamaan sen, että sukupuolten kuvailu aapisissa avautuisi selkeästi. Tavoitteenamme on se, että lukija saisi selkeän kuvan siitä, miten sukupuolia on kuvailtu kussakin aapisessa. Toisessa tutkimuskysymyksessä vertailemme aapisten kieltä keskenään, minkä vuoksi tulososiota ei ole jaoteltu aapisten mukaan.

Veikon ja siskon aapiskirja (1930)

Veikon ja siskon aapiskirja sisälsi erillisiä tarinoita ja vaihtuvia hahmoja. Kirjassa esiintyi esimerkiksi monia tekstejä äideistä ja isistä, mutta nämä tarinat eivät kuitenkaan linkittyneet toisiinsa. Toisin sanoen kirjassa esiintyi useita äitejä ja isiä sekä muita sukulaisia. Näiden hahmojen lisäksi kirjassa esiintyi eri nimisiä henkilöitä, kuten Matti, Kaisa ja Vilho. Nämä henkilöt eivät kuitenkaan esiintyneet koko kirjan läpi vain vaan yksittäisissä tarinoissa. Jotkin nimet, kuten Katri, toistuivat kirjassa muutaman kerran. Kirjassa ei kuitenkaan tuotu esille, että kyseessä olisi juuri yksi ja sama Katri kussakin tekstissä. Sukupuolineutraaleja hahmoja esiintyi lähinnä vain eläinhahmojen muodossa. Aapisessa oli myös yksi tarina henkilöistä nimeltä *Valpuri* ja *Urpuli*, joiden sukupuoli ei ilmennyt tekstissä. Lisäksi aapisessa esiintyi elottomia asioita, jotka kuvattiin elollisina. Näitä olivat esimerkiksi kirves ja metsä.

Aapisen maskuliiniset hahmot kuvattiin usein voimakkaina ja itsevarmoina. Heidän tehtäviinsä kuului muun muassa kalastaminen, metsästys ja rakentaminen: *“Isän onkiessa tuli kova myrsky. Isä otti kiireesti ongen veneeseen ja alkoi vankasti soutaa rantaan.”* (s. 84). Maskuliinisia hahmoja kuvailtiin myös itsevarmoina ja voimakkaina: *“Matti on mielessään iso mies.”* (s. 36). Maskuliiniset hahmot kuvattiin myös äkkipikaisina ja *“tuhmina”* (Liite 1: Taulukko 2). Äkkipikaisuus saattoi johtaa myös väkivaltaan: *“Olipa kerran pieni poika, joka*

kulki pitkin tietä. Tien vieressä venyi kettu. Kettu nukkuu. Silloin poika otti kiven käteensä ja sanoi. 'Nyt minä tapan ketun. ...'” (s. 124). Maskuliinisista hahmoista eroten feminiiniset hahmot saatettiin kuvata tunteellisina ja herkkinä: *“Katri kaatui risuun. Kaksi muna meni rikki. Ne menivät aivan pieniksi siruiksi. Katri sitä kovasti suri. Katkerasti Katri itki.”* (s. 51). Kun maskuliiniset hahmot kuvattiin kalastamassa ja metsästävässä, kodin hoito jäi feminiinisten hahmojen tehtäväksi. Heidät kuvattiin usein keittiössä kokkaamassa tai lehmiä lypsämässä: *“Matin äiti seisoo ovella. Tule, isä, sisään. Tule, Matti, sisään. Illallinen on valmis. Niin sanoo äiti.”* (s. 36). Perheen kotitöistä vastasi pääosin äiti, ja usein myös perheen tytär sai osallistua toimintaan: *“Iida menee äidin kanssa lypsämään.”* (s. 80).

Aapisesta löytyi vain muutamia sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista poikkeavia kuvailuja. Tällaisia olivat muun muassa tytön ottaminen mukaan kalastusreissulle. Lisäksi aapisesta löytyi kaksi kappaletta, joissa kukko joko keitti puuroa tai oli *“kotimiehenä”* (Liite 1: Taulukko 2). Aapisesta löytyi myös tarina, jossa *ukko* ja *akka* rakensivat taloa. Tarinassa akka osasi rakentaa kaikki samat asiat, mitä ukko rakensi: *“Olipa kerran ukko ja akka. He rupesivat tekemään taloa. ... Ukko teki omalle puolelleen savutorven. Akkapa teki myös. Ukko teki akkunan. Akkapa teki myös. Ukko teki oven. Akkapa teki myös. Ukko teki portaat. Akkapa teki myös.”* (s. 128). Sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista poikkeavaa tai niitä mukailevaa kuvailua ei löytynyt määrällisesti paljoa aapisesta, mikä saattaa johtua siitä, että aapinen oli pituudeltaan melko lyhyt. Mukailevat kuvailut liittyivät usein samoihin teemoihin: feminiininen hahmo kokkaamassa, maskuliininen hahmo metsästävässä.

Meidän lasten aapinen (1956)

Meidän lasten Aapinen sisälsi määrällisesti eniten nimettyjä hahmoja. Niihin lukeutui myös eläinhahmot, joita kutsuttiin niiden erisnimellä, kuten Kisu Mirri ja Täti Tilhi. Meidän lasten Aapisessa oli lukuisia eri hahmoja, jotka edustivat pääasiassa tyttö- ja poikahahmoja. Hahmot olivat nimetty aikakaudelle tyypillisillä nimillä, kuten Lyyli, Kalevi ja Leena. Hahmoja kutsuttiin myös heidän sukulaisnimityksillensä, kuten *äiti* ja *isä*. Jotkin nimet ja sukulaisnimitykset esiintyivät useammassa tarinassa, mutta tarinoissa ei korostettu, että kyseessä olisi ollut sama henkilö. Sukupuolineutraaleja hahmoja tässä aapisessa oli vain eläinhahmojen muodossa.

Aapisen feminiinisten ja maskuliinisten hahmojen kuvailut erosivat toisistaan useilla eri tavoilla. Sekä hahmojen toiminta että luonteenpiirteet olivat teoksessa pääosin

sukupuolittuneita. Feminiiniset hahmot esiintyivät usein hoivaajan ja huolehtijan rooleissa. He ohjeistivat muita esimerkiksi hyvien käytöstapojen mukaiseen toimintaan ja huolehtivat muiden hahmojen terveydestä ja turvallisuudesta: *“Äiti varoitti Kalevia: ’Aja, kultaseni, varovasti, ettei vain reki kaadu!’”* (s. 86). Usein huolehdinnan ja hoivan kohteena oli maskuliininen hahmo. Feminiiniset hahmot kuvattiin usein kotitöiden, kuten kokkaamisen tai tekstiilihuollon parissa. Usein perheen äiti oli se henkilö, joka työskenteli näiden tehtävien äärellä ja perheen tytär sai auttaa häntä: *“Lapset auttavat äitiä joululeipomisissa. ... Elli pyrkii mukaan pikkupullia pyörittämään. Ja Mari opetti häntä kärsivällisesti. ... Tytöt saivat omin neuvoin laittaa piparkakkutaikinan.”* (s. 65). Välillä perheen pojatkin pyydettiin apuun esimerkiksi kokkaamisessa, mutta he olivat vastahakoisia tehtävien suhteen. Tällöin motivaattorina toimi usein jokin palkinto:

Tytöt saivat omin neuvoin laittaa piparkakkutaikinan. Ja pikkupoikien etuoikeutena oli auttaa sen sekoittamisessa. Mausteita heidän oli myös huhmaressa survottava. Mutta se ei ollut yhtä hauskaa työtä. Kerran Martti kuitenkin istui hyvin ahkerasti kaneelitankoja survomassa. Tämä Martin tavaton utteruus herätti oikein ihmettelyä. *“Äiti on luvannut, että jos minä survon kaikki nämä kaneelit, niin saan jouluaattona kaksi annosta riisipuuroa”*, selitti Martti. (s. 65–66).

Maskuliiniset hahmot kuvattiin toisinaan aggressiivisina ja säännöistä piittaamattomina: *“Yrjö on tuhma poika. Hän ei anna leikata tukkaansa”* (s. 23). Feminiinisten ja maskuliinisten hahmojen kuvailun ero näkyi esimerkiksi katkelmassa: *“Äiti on niin hyvin kiltti sana – paras sana. Se maistuu paljon suudelmalle. Isäkin on hyvä sana, mutta siihen kertyy joskus ukkosta, ja silloin on parasta mennä salaa oven taakse piiloon.”* (s. 80). Tässä kappaleessa korostui feminiinisen hahmon merkitys hoivaroolissa. Maskuliinisen hahmon kuvailu muistutti auktoriteetista ja kurista. Kappale jatkuikin myöhemmin sanoin: *“Vitsa on hyvin kirvelevä ja vihattava sana.”* (s. 23). Tällä saatettiin viitata vitsan käyttöön ja piiskaamiseen kurinpitotoimena. 50-luvulla isän rooli nähtiin perheen johtajana (Korhonen, 1999). Perinteisesti isän tehtäviin kuului muun muassa kurinpito ja elättäminen (Paajanen, 2006). Maskuliiniset hahmot eivät niinkään osallistuneet kotitöihin vaan heidät kuvattiin usein kalassa tai metsästävässä. Maskuliinisten hahmojen myös oletettiin toimivan perheen elättäjänä:

“Kuule äiti”, sanoi Tuomo. “Kun minä kasvan suureksi, olen sinulle ja isälle oikein hyvä. Rakennan komean talon ja ostan hevosen, oikein elävän hevosen, jolla vien teidät joka pyhä kirkkoon. Ja minä ammun karhun ja teen teille karhunnahkaturkit. Enkä minä vielä sanokaan, mitä kaikkea sitten teen iloksenne, kun minusta tulee aikamies [aikuinen].” (s. 109).

Maskuliinisten ja feminiinisten hahmojen kuvailu erosi myös heistä käytettävissä adjektiiveissa. Feminiinisiä hahmoja kuvailtiin suloisiksi ja heiveröisiksi: “*On parahin toveri siskoni Sirkka, tuo herttainen, pikkuinen, leikkisä lirkka. Hän on isän aarre ja äidin kukka, tuo tyttönen, keltatukka.*” (s. 101). Maskuliiniset hahmot taas kuvattiin rohkeina ja voimakkaina: “*On veikkoni voimakas, viisas, vakaa. Hän vaaroissa meille turvan takaa; on kodin kallihin hyvä suoja ja uusien tuumien armas tuoja.*” (s. 101). Myös toiminnan ollessa vaarallista tai urheutta vaativaa, oli maskuliininen hahmo tekijänä ja feminiininen hahmo ikään kuin seuraajana tai tarkastelijana. Esimerkiksi maskuliininen hahmo kuvattiin ajamassa rekeä ja feminiininen hahmo istui kyydissä. Sukupuolten kuvailun erot voi myös huomata tarinassa *Jussi ja Lassi keskustelevat*. Tässäkin tarinassa feminiiniset hahmot kuvataan heiveröisinä ja maskuliiniset hahmot vahvoina:

Lassi: Mutta ovat tytötkin hyviä, oikein hyviä. Uskotko?

Jussi: Ovat. Niinkuin Mailikin. Vaikka vasta kolmen vuoden vanha, tuntee kirjaimia ja muita aikaihmissen [aikuisten] asioita.

Lassi: Minä en osaisi suuttua sellaiseen.

Jussi: Enkä minä. Sellainen saisi tehdä minulle mitä tahansa, ja minä tottelen sitä. Niin ihmeellinen se on, kun se on niin pieni.

Lassi: Ja niin naurettava.

Jussi: Niin naurettava, mutta ei pilkattava.

Lassi: Ei pilkattava.

Jussi: Ei. Kädet sillä on pienet kuin nukella. Minä ihmettelen niitä. Minä katselen niitä, kun ne ovat hirveän somat. Tulee niin hyvä olla, kun katselee niitä käsiä. Ja minä olen – arvaapas, mitä?

Lassi: En arvaa.

Jussi: Niinkuin iso ritari, tiedätkös, josta isä kertoi. Se, joka ennen tappeli miesten kanssa, mutta kumarsi tytöille. Ja Maili on se neiti. Ja aina kun ritari näki hänet, kumarsi. Sellaista on ollut. Uskotkos?

Lassi: Uskon. Mutta on Tyttikin yhtä soma.

Jussi: On. Ja äiti.

Lassi: On. Ja Liisa ja Raakel ja kaikki. Kaikki ne ovat somempia kuin pojat.

Jussi: Pojat ovat kankeloita.

Lassi: Mutta vaikka kankeloita, he ovat tarpeen maailmassa. Heistä tulee suutareita ja muita. Ja he korjaavat tyttöjen kenkiä ja muuta. (s. 99)

Koski (1999) analysoi edellä olevaa tekstikatkelmaa kiinnittäen huomiota siinä esitettyihin sukupuolistereotyyppioihin. Hän huomauttaa, miten tytöt kuvaillaan heikkoina, siroina ja avuttomina, kun taas pojat kuvataan urheina ja valmiina taistelemaan tyttöjen puolesta. Koski nostaa esille sen, miten tytöt ovat huolenpidon kohteena ja pojat turvaajina.

Aapinen (1972)

Aapisessa esiintyi lähtökohtaisesti pelkästään satunnaisia tyttö- ja poikahahmoja. Kirjan hahmot olivat usein nimetty kirjan julkaisun aikana olevilla yleisillä naisten ja miesten nimillä, kuten Pekka, Maija, Matti tai Marja. Aapisessa ilmenee myös sukupuolineutraaleja hahmoja, mutta vain eläinten tai myyttisten olentojen muodossa. Tällaisia hahmoja ovat esimerkiksi nallekarhu tai peikko. Samaiset hahmot on myös usein nimetty suoraan niiden yleisnimien mukaan: karhu on nimeltään Nalle ja peikko on nimeltään Peikko.

Kirjassa oli määrällisesti enemmän poikahahmoja kuin tyttöahmoja. Useat tekstit alkoivat ensin maskuliinisen hahmon tekemisistä ja kuvailuista, jonka jälkeen vasta siirryttiin feminiinisen hahmon tekemisiin ja kuvailuihin, kuten: *“Risto rakensi rakettia. Riitta auttoi Ristoa.”* (s. 37) ja *“Heikillä on valkoinen hiiri. Hilkkakin sai hiiren.”* (s. 49). Toisaalta niissä teksteissä, joissa feminiinistä henkilöä ja hänen tekemistään kuvailtiin ensin, oli maskuliinisen hahmon tekeminen jollain tavalla sen ylittävää tai sitä arvostetumpaa. Maskuliinisten hahmojen toiminta nähtiin haastavampana, jolloin syntyi eriarvoistunut asetelma näiden

hahmojen välille. Tämä näkyi esimerkiksi seuraavassa tekstissä: *“Marja kattaa pöytää. Pekka paistaa räiskäleitä.”* (s. 57). Lettujen paistaminen voidaan nähdä haastavampana tehtävänä kuin pöydän kattaminen, koska usein siinä tulee varoa esimerkiksi kuumia pintoja.

Tekstikappaleessa vaikeampi tehtävä oli annettu Pekalle, jolloin pöydän kattaminen jäi Marjan tehtäväksi. Maskuliinisten hahmojen toiminta vaati myös usein enemmän voimaa ja heidät kuvattiin pelastajan roolissa: *“Minna tulee ostoksilta. Minnalla on kassi. ‘Ai, ai, Matti! Tulisit auttamaan’, tuumii Minna. Matti sanoo: ‘Anna, kun kannan. Kantaisin satakin kassia.’ ‘Sata kassia! Olet mainio Matti.’”* (s. 31). Tässä tekstikappaleessa Minna kuvattiin avuttomana henkilönä, jonka Matti pelasti voimallaan. Ilman Mattia Minna ei olisi pärjännyt kassien kanssa. Maskuliinisiä hahmoja myös keuhuttiin heidän voimakkuudestaan: *“Pekka koukistaa käsivarsiaan ja kertoo lääkärille: ‘Olen näin voimakas.’ Lääkäri sanoo: ‘Olet terve ja voimakas poika, oikea teräsmies.’”* (s. 45).

Maskuliinisiä hahmoja kuvailtiin kirjassa voimakkaina, taitavina ja itsenäisinä. Kuitenkin tehtävissä ja velvollisuuksissa, jotka useimmiten määritellään feminiiniseksi, nämä maskuliiniset hahmot olivat välinpitämättömiä eivätkä suostuneet tekemään asioita ilman jonkun toisen apua. Auttavassa roolissa oli usein joku feminiininen hahmo, kuten perheen äiti tai sisko. Tässä aapisessa feminiinisiä hahmoja kuvailtiin huolehtivina ja he esiintyivät varsin passiivisina tekijöinä, joilla ei ollut merkittäviä luonteenpiirteitä verrattuna maskuliinisten hahmojen kuvailuihin. Feminiinisten hahmojen hoivamainen käytös kohdistui usein maskuliinisiin hahmoihin. Tämä hoivamainen käytös liittyi usein tavallisiin arkisiin asioihin, kuten henkilökohtaiseen hygieniaan ja sääntöjen muistutteluun: *“Saku seisoo sateessa. Saku kastuu. Sakun sisko aukaisee ikkunan. Sisko sanoo: ‘Saku tule kotiin! Kastut!’”* (s. 27). Feminiiniset hahmot eivät olleet vastuurooleissa sellaisissa tehtävissä, jotka luokitellaan fyysisesti vaativiksi tai vastuutehtäviksi. Tällaisissa tilanteissa feminiiniset hahmot olivat usein sivuroolissa ja maskuliiniset hahmot ottivat vastuun kyseisistä tekemisistä: *“Risto rakensi raketia. Riitta auttoi Ristoa. Risto sanoi: ‘Pian istun raketissa. Kuka keksii raketille nimen?’ Riitta istuu Riston takana.”* (s. 37).

Tyypillisiä sukupuolistereotyyppioista poikkeavia ilmaisuja oli tässä aapisessa hyvin rajallisesti. Tyttöjen sukupuolistereotyyppioista poikkeavia kuvailuja ja ilmaisuja oli löydettävissä vain yksi, ja se liittyi tyttöhahmon uravalintaan, joka on taikuri: *“... Kerran Hilkan hiiri hiipi hattuun. Hilka sanoi: ‘Hei! Katsokaa! Olen taikuri...’”* (s. 49). Naispuolisten taikureiden osuus on aina ollut todella pieni, mikä pohjautuu siihen, että usein naisten osallisuus

taikuudessa yhdistettiin noituuteen ja pahuuteen (Nardi, 1988, s. 759–761). Usein naiset ovatkin olleet assistentteja miestaikureille. (Nardi, 1988, s. 759.) Poikien sukupuolistereotyyppioista poikkeavia ilmaisuja löytyi teksteistä myös vain muutama. Tällaiset tekstikatkelmat olivat sellaisia, jotka liittyivät kokkaamiseen tai tekstiilihuoltoon: *“Pekan paidasta on pudonnut nappi. Pekka ompelee uuden napin.”* (s. 62). Lisäksi toisessa tekstikappaleessa Pekan kerrottiin paistavan räiskäleitä (Liite 3: Taulukko 4).

Aapinen (1993)

Kallioniemen ja kumppaneiden Aapinen keskittyi Nupukaisten perheen arkeen ja hahmojen persoonallisuuksiin. Perheeseen kuului äiti Liinu ja isä Santtu, sekä neljä lasta: Elli, Aatu, Otto ja Lulu. Perheen kaikki jäsenet olivat tasavertaisia toimijoita ja he tekivät samankaltaisia asioita sukupuolesta huolimatta. Hahmojen persoonallisuudet olivat yksilöllisiä ja jokaisella oli toisestaan eroavia piirteitä, kuten harrastukset ja mielenkiinnon kohteet. Tämän vuoksi aapisessa ei esiintynyt juurikaan selkeitä yleistyksiä sukupuolirooleihin viitaten. Kirja kuitenkin sisälsi enemmän sukupuolirooleja mukailevia kuin niistä poikkeavia kuvailuja, mutta kuvailut koskivat yleensä yksittäisen hahmon ominaisuuksia.

Feminiinisten hahmojen kuvailu kohdistui enemmän ominaisuuksien kuin toiminnan kuvailuun. Ominaisuuksien kuvailuun kuului muun muassa pukeutuminen ja luonne. Feminiinisten hahmojen pukeutumista kuvailtiin usein stereotyyppien mukaisesti: *“Olga-täti vilkutti. Hän oli pukeutunut kukalliseen leninkiin, jota tuuli hulmutti. Hänellä oli kädessään pitsihansikkaat ja päässään hieno leveälierinen hattu.”* (s. 143). Olga-täti esiintyi aapisessa sivuhahmona, jolla oli tapana noudattaa tyypillisesti feminiinisiä ominaisuuksia pukeutumisesta luonteenpiirteisiin. Aapisessa esiintyi myös tyttöhahmo, jonka olemus voidaan määritellä sukupuolistereotyyppioista poikkeavaksi: *“...Sillä vaikka pikkuisella tytöllä oli kaikki pikkiriikkisen pientä, oli hänen äänensä KAUHEAN ISO!”* (s. 139). Tyttöhahmot kuvataan populaarikulttuurissa usein pieniksi ja haavoittuvaisiksi (Walkerdine, 1997). Tämä ilmiö voidaan huomata myös aiemmassa tekstikappaleessa. Kappale kuitenkin poikkesi käsityksistä siitä, että tyttöjen tulisi olla hiljaisia. Tämä käsitys hiljaisesta työstä on peräisin jo 1400-luvulta ja sitä on alettu rikkoa vasta lähiaikoina (Mitchell & Reid-Walsh, 2010).

Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailusta löytyi vain muutamia stereotyyppien vastaisia tai mukaisia ilmaisuja. Muuten se oli melko neutraalia. Stereotyyppien mukaiset kuvailut liittyivät feminiinisten hahmojen kotitöihin, joissa heidät kuvattiin kokkamassa: *“Tytöllä oli*

pieni keittiö, jossa hän keitti pienen kanan munia pikkuisessa kattilassa.” (s. 139).

Väestöliiton 2000-luvulla toteutetun tutkimuksen mukaan naiset käyttivät viikossa keskimäärin enemmän aikaa ruuanlaittoon kuin miehet (Miettinen, 2008). Sukupuoliroolien ja -stereotyyppien vastainen kuvailu liittyi feminiinisen hahmon tekemään huolto- ja remonttityöhön: *“Liinu mittaa lautta.”* (s. 35). Rakennustyö on tilastojen mukaan nähty kotitalouksissa miesten tehtävänä (Miettinen, 2008).

Maskuliinisten hahmojen kuvailu kohdistui myös enemmän ominaisuuksien kuin toiminnan kuvailuun. Olemuksen kuvailussa keskityttiin muun muassa maskuliinisten hahmojen rooliin ja asemaan sekä olemukseen. Olemukseltaan maskuliiniset hahmot olivat hyvin vaihtelevia. Heitä kuvailtiin muun muassa sotkuisina sekä pelokkaina: *“Santtu kiipesi kolmanteen kerrokseen. Hän näytti vielä kalpeammalta kuin äsken. Hän seisoj vähän aikaa ponnahduslaudalla. Sitten hän laskeutui alas. – Voi kai sitä uimahallissa tehdä muutakin kuin hypellä, hän virnisti.”* (s. 123). Maskuliinisia hahmoja kuvattiin myös johtajan asemassa: *“Kaikki seurasivat Santtua. He laskeutuivat peräkanaa kellariin.”* (s. 115). Tutkimusten mukaan toimivan johtajuuden on koettu sisältävän maskuliinisia piirteitä (Cann & Siegfried, 1990). Johtajuuden lisäksi aapisessa ilmenee maskuliinisen hahmon rooli pelastajana. Miesten toimintaa pelastajan roolissa voidaan tavata esimerkiksi useissa lasten satukirjoissa, joissa prinssi pelastaa prinsessan. Aapisesta löytyi tekstikappale, jossa Santtu pelasti loukkaantuneen Liinun:

Otsalampun valossa poika huomasi tytön, joka oli loukannut polvensa. Poika ajatteli salamavalvoja ja palkintoja. Sitten hän katsoi itkevää tyttöä ja pysähtyi. Kaikki muut ohittivat heidät. Poika auttoi ontuvan tytön maaliin. Perillä tyttö sanoi: “Kiitos että autoit. Minun nimeni on Liinu.” “Ilo oli kokonaan minun puolellani” sanoi poika. “Minun nimeni on Santtu.” (s. 105)

Seikkailujen aapinen (2014)

Seikkailujen aapinen sisälsi pelkästään eläinhahmoja, jotka esiintyivät toistuvasti koko kirjan läpi. Kirjan päähenkilöt olivat Annu-kettu ja Olli-jänis. Lisäksi aapisessa seurattiin heidän perheitään ja tuttaviaan. Annu ja Olli olivat hahmoina melko neutraaleja toimijoita, eikä heidän toiminnastaan löydy paljoakaan sukupuolirooleja mukailevia tai niistä poikkeavia kuvailuja. Saman sukupuolen edustajat erosivat toisistaan ja olivat selkeästi enemmän

yksilöitä verrattuna vanhempiin aapisiin. Tästä syystä yleisiä kuvauksia jostakin tietystä sukupuolesta ei syntynyt.

Vaikka Seikkailujen aapisen hahmojen kirjo oli todella laaja ja suurin osa hahmoista oli neutraaleja toimijoita, löytyi aapisesta myös selkeästi muista poikkeavia hahmoja. Aapisessa esiintyi huomattavasti sukupuolirooleja mukaileva hahmo, Ollin isovelji Tarmo. Hän oli menestyksekkäs kilpauimari, joka rakasti urheilua. Lisäksi hän oli todella kilpailullinen ja siitä syystä usein paras kaikissa urheilulajeissa. Hän sai myös paljon ihailua faneilta, joihin kuuluvat esimerkiksi nuoret tyttökanit: *“Tarmo luisteli poikien kanssa laitoja myöten. Heillä oli kilpailu kierrosajoista. ... Kentän laitoja myöten kiitäviä poikia seurasi kikattavien kanityttöjen lauma.”* (s. 123). Sukupuoliroolien ja -stereotyyppien mukailu näkyi myös maskuliinisten hahmojen ammateissa. Ollin isä Unto työskenteli rakennusmaalla ja Roope-jänis oli ammatiltaan talotohtori. Seikkailujen aapisessa talotohtorin ammatti selitettiin seuraavasti: *“Roope tietää kaikenlaista taloista. Häntä kutsutaan talotohtoriksi. ... Roope: ‘Minä tarkistan, että talo on ehjä ja terve. Neuvon, miten vanhat puutalot pelastetaan.’”* (s. 128). Unton ja Roopen työtehtäviin kuului siis rakentaminen ja talojen korjaaminen. He olivat myös mukana uuden koulurakennuksen rakentamisessa. Rakennustyömaalla työskentely nähdäänkin yleisesti miesten ammattina (Çınar, 2020). Tätä kuvailua rikkoi kuitenkin Lempi-niminen hahmo. Aapisesta löytyi tekstikappale, jossa Unto ja Roope esittelivät Lempille uuden koulun rakennustyömaata. Lempi innostui työmaasta ja hänelle ehdotettiin tulevaisuuden ammatiksi rakennuksilla työskentelyä:

Unto: Ensin räjäytetään. Sitten rakennetaan.

Lempi: Räjähdyksiä! Jee!

Roope: Mutta silloin pitää pysyä kauempana.

Lempi: Minä tulen tänne joka päivä.

Unto: Ehkä sinusta tulee isona rakennusmies. Se on maailman paras ammatti. (s. 172).

Lempi esiintyi Seikkailujen aapisessa sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista poikkeavana hahmona. Hän esimerkiksi kuvaili itseään seuraavasti: *“Olen maailman paras seikkailija. Aina kun menen jonnekin, alkaa tapahtua kaikkea jännää”* (s. 30). Lempi oli todella riehakas hahmo, jolle sattui kaikenlaista. Tämä erosi perinteisestä stereotyyppisestä kuvailusta, jossa

tytöt nähdään kiltteinä ja rauhallisina hahmoina. Olli ja Annu eivät ymmärtäneet sitä, miksi Lempi oli niin riehakas, ja usein he joko toruivat Lempiä tai voivoittelevat hänen tekemisiään. Annu esimerkiksi sanoi: *“Voi ei, Lempi! Olet taas täynnä energiaa.”* (s. 105). Aapisen loppupuolella kuitenkin selvisi, että Lempin aktiivisuus johtui siitä, että hän oli kärppä. Tällöin Annu ja Olli totesivatkin: *“Ei huudeta enää VOI EI, LEMPI! Sanotaan vain JEE JEE, LEMPI.”* (s. 120) Sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista poikkesi myös hahmo nimeltä Liisi Liekkihäntä. Hänet kuvattiin maailmalla tunnettuna seikkailijana. Hän muun muassa valloitti vuoren, jota kukaan ei ollut ennen valloittanut sekä taisteli vaarallisia öökkömököjä vastaan ja voitti. Liisi oli myös hyvin itsevarma ja vahva: *“’Olen ollut kuntokuurilla, etten uuvu. Nyt hauikseni on rautaa!’ ... ‘Kyllä vuori antautuu’, Liisi sanoo.”* (s. 34).

Eläinhahmojen käyttö toi kirjaan sukupuolineutraaliutta. Aapisen päähahmot olivat kuitenkin nimetty sukupuolittuneilla nimillä, kuten Annu, Olli, Lempi ja Eero, mikä vähensi kirjan hahmojen sukupuolineutraaliutta. Toisaalta kirjassa käytettiin vain vähän sukupuolittuneita ilmaisuja. Tällä tarkoitamme, että hahmoja ei puhuteltu tyttöinä tai poikina, vaan heitä kutsuttiin kaikissa teksteissä omilla nimillään. Käytettyjä sukupuolittuneita ilmaisuja olivat ainoastaan sukulaissuhteet, kuten äiti, isä ja mummo. Täysin sukupuolineutraaleja hahmoja kirjasta löytyi muutamia, kuten *etana*, *Myrtsi Marsu* ja *öökkömököt*. Nämä hahmot olivat kuitenkin sellaisia, jotka esiintyivät vain yhdessä kirjan tarinassa tai laulussa.

Kirjasta löytyi myös kaksi hahmoa, joilla oli sukupuolineutraalit nimet: opettaja Ukulele ja toimittaja Nokka. Opettaja Ukulele oli toiminnaltaan sukupuolineutraali, mutta tekstistä kävi ilmi, että hän oli maskuliininen hahmo, kun hänestä kirjoitettiin lehtiartikkeliin seuraavasti: *“Miehestä kasvaa vielä lavojen kingi”* (s. 141). Toimittaja Nokkakin oli maskuliininen hahmo, mikä selvisi tekstissä, kun hänen äitinsä sanoi hänelle: *“Voi, miten ilahduin! Niin hieno yllätys! Ihana poika!”* (s.140). Toimittaja Nokan kuvailu ja toiminta oli melko sukupuolineutraalia, mutta se sisälsi muutamia sukupuolirooleja mukailevia kuvailuja. Mukailevaa kuvailua esiintyi esimerkiksi kappaleessa, jossa Nokka mietti uran vaihtoa. Ammattivaihtoehtoina hänellä oli muun muassa NHL-pelaaja ja kalastaja, jotka ovat maskuliinisia urheilulajeja ja ammatteja (Alsarve & Johansson, 2022; Carini & Weber, 2017).

5.2 Yhtäläisyydet ja erot aapisten välillä

Aapisten väliltä löytyi useita yhtäläisyyksiä. Tutkimistamme aapisista kaikissa oli enemmän sukupuolistereotyyppioita ja -rooleja mukailevia kuin niistä poikkeavia kuvailuja. Tällaisia

kuvailuja olivat muun muassa feminiininen hahmo keittiössä kokkaamassa tai kattamassa pöytää ja maskuliininen hahmo rakentamassa. Tällaiset kuvailut löytyivät jokaisesta aapisesta ainakin kerran. Jokaisessa aapisessa esiintyi myös sukupuolineutraaleja hahmoja eläinten ja satuelentojen muodossa, mutta ne esiintyivät vain yksittäisissä tarinoissa ja pääosin sivuhenkilöinä. Hahmoilla ei siis ollut pysyvää roolia koko aapisen läpi. Ainoa poikkeus tästä oli 1993 vuoden Aapisesta löytyvä *aasi*. Aasin hahmo esiintyi koko kirjan läpi. Vanhemmista aapisista saattoi myös löytyä monta tarinaa jostakin sukupuolineutraalista hahmosta, kuten hevosesta. Tarinoista ei kuitenkaan käynyt ilmi, että kyse olisi ollut yhdestä ja samasta hevosesta.

Tutkimiemme aapisten väliltä löytyi selkeitä eroja liittyen hahmoihin ja sukupuolten kuvailuun. Kolmessa ensimmäisessä aapisessa tekstit ja tarinat koskivat pääosin satunnaisia tyttöjä ja poikia sekä naisia ja miehiä. Samaa sukupuolta edustavat hahmot muistuttivat hyvin paljon toisiaan. Heidän väliltään ei löytynyt toisistaan erottavia piirteitä. Kaikkien samaa sukupuolta edustavien hahmojen toiminta oli melko yhdenmukaista ja kaavoja noudattavaa. Kahdessa jälkimmäisessä aapisessa tarinat keskittyivät tiettyjen päähenkilöiden sekä heidän perheidensä ja läheistensä toimintaan ja arkielämään. Samaa sukupuolta edustavat henkilöahmot olivat todella yksilöllisiä ja erottuivat toisistaan esimerkiksi olemuksen ja itseilmaisun kautta.

Maskuliinisten ja feminiinisten hahmojen kuvailut myös erosivat toisistaan. Kaikissa aapisissa maskuliinisista sukupuolistereotypioista ja -rooleista poikkeavia ilmaisuja oli hyvin vähän. Feminiiniset hahmot taas poikkesivat enemmän tyttöyteen ja naiseuteen liittyvistä odotuksista. Aapisista löytyi myös tekstikappaleita, joissa sukupuoliroolit ja -stereotyypit tulivat esille vertailun kautta. Hahmojen toiminta saattoi olla melko neutraalia, mutta vertaileva tilanne ja konteksti toivat stereotyypit ja roolit ilmi. Tällainen tekstikappale löytyi esimerkiksi Veikon ja siskon aapiskirjasta, jossa kaksi feminiinistä hahmoa omistivat talous- ja kangaskaupan, kun taas maskuliininen hahmo omisti kenkäkaupan (Liite 1: Taulukko 2). Myös Seikkailujen aapisesta löytyi tekstikappale, jossa työnjako toi esille sukupuoliroolit: *“Sulakkeita vaihtamaan isä mennyt on, äiti kynttilöitä etsimään, ...”* (s. 186). Sulakkeiden vaihtaminen tai kynttilöiden etsiminen ei varsinaisesti ole sukupuolittunutta toimintaa. Voidaan kuitenkin olettaa, että sulakkeiden vaihtaminen on haastavampi tehtävä kuin kynttilöiden hakeminen. Tekstikappaleessa maskuliinisella hahmolla oli siis haastavampi tehtävä.

6 Pohdinta ja yhteenveto

6.1 Päätulokset ja yhteenveto

Tutkimuksen pohjalta voimme todeta, että 1930–2010-luvun aapiset sisälsivät sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevia ilmaisuja. Nämä ilmaisut kuvasivat feminiiniset hahmot hoivaroolissa ja kotia hoitamassa. Tällaisia kuvailuja olivat esimerkiksi feminiiniset hahmot kokkaamassa ja siivoamassa tai hoitamassa lapsia. Maskuliiniset hahmot kuvattiin huoltotehtävissä tai elantoa hankkimassa. Tällaisia tehtäviä oli maanviljely, metsästys ja rakennustyöt. Jokaisesta aapisesta löytyi muutamia sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista poikkeavia ilmauksia. Uusimmista aapisista niitä löytyi enemmän. Näissä kuvailuissa feminiiniset hahmot kuvattiin muun muassa seikkailullisina tai rakentamassa: *“Liinu mittaa lautaa.”* (Liite 4: Taulukko 5). Poikkeavissa ilmaisuissa maskuliiniset hahmot kuvattiin esimerkiksi tunteellisina tai kokkaamassa: *“... Kukko puuron keittää, ...”* (Liite 2: Taulukko 3).

Vanhoista aapisista ei löydy varsinaisia päähenkilöitä vaan henkilöihahmot vaihtelevat joka tarinassa. Tällöin kun tarinassa esiintyvät esimerkiksi Minna ja Matti, ei tarkoiteta tiettyjä henkilöitä nimeltä Minna ja Matti, vaan näiden henkilöiden voidaan käsittää kuvastavan kaikkia tyttöjä ja poikia. Lukija liittää nämä piiloisesti sukupuolista tehdyt määritelmät omaan tulkintaansa. (Palmu, 1992. 302–303.) Uusista aapisista taas löytyy selkeät henkilöihahmot, jotka esiintyvät kirjassa jatkuvasti. Heidän luonteenpiirteensä ja toimintansa voidaankin yhdistää heihin hahmoina, eikä toiminta ole yleistävää. Uudemmissa aapisissa onkin monipuolisia kuvauksia eri sukupuolista.

Jokaisesta aapisesta löytyi myös sukupuolineutraaleja hahmoja, mutta niitä esiintyi vain eläinten ja satuolentojen muodossa. Ainoana erona tästä oli Veikon ja siskon aapiskirja (1930), josta löytyi tarina Valpurista ja Urpulista. Kirjojen sukupuolineutraalit hahmot esiintyivät pääosin sivurooleissa tai nopeina mainintoina yksittäisissä tarinoissa. Vain Aapisessa (1993) oli hahmo *aasi*, joka esiintyi teksteissä koko aapisen läpi. Mistään muusta aapisesta ei siis löytynyt sukupuolineutraalia hahmoa, joka olisi esiintynyt koko kirjan läpi. Hahmojen sukupuoli ilmeni pääsääntöisesti teksteistä muun muassa sukupuolittuneiden nimien, sukulaisnimikkeiden tai sukupuolittuneiden termien muodossa. Tällaisia sukupuolittuneita termejä olivat esimerkiksi tyttö, poika ja neiti.

6.2 Johtopäätökset ja jatkotutkimusehdotukset

Johtopäätöksemme on, että kaikki tutkimamme aapiset sisälsivät perinteisiä sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevia kuvailuja. Jokaisesta aapisesta löytyi enemmän sukupuolirooleja ja -stereotyyppioita mukailevia, kuin niistä poikkeavia kuvailuja. Tutkimiemme aapisten väliltä löytyi eroja. Kolmessa vanhimmassa aapisessa sukupuoliroolit ja -stereotyyppiat tulivat selkeämmin esille kuin kahdessa uusimmassa, joissa ne ilmenivät hienovaraisemmin. Aapisen (1993) ja Seikkailujen aapisen (2014) kuvailu sukupuolirooleista ja -stereotyyppioista oli hienovaraisempaa ja vaati usein kontekstin. Feminiiniset hahmot kuvattiin aapisissa hoivarooleissa ja kotia hoitamassa, mutta myös seikkailullisina ja itsevarmoina. Maskuliiniset hahmot kuvattiin rakentamassa tai elättäjänä, mutta myös tunteellisina ja kokkaamassa.

Jos aiheesta tehtäisiin jatkotutkimusta, voitaisiin tutkia aapisten muita materiaaleja, kuten opettajan oppaita. Esimerkiksi Seikkailujen aapisesta löytyy opettajan opas, joka sisältää jokaiseen kirjaimen liittyvän tarinan. Oppilaat tutustuvat näihin tarinoihin pääsääntöisesti oppitunneilla kuuntelujen kautta. Näissä tarinoissa on selkeämpi juoni ja henkilöhahmojen kuvailu on syvällisempää. Jatkotutkimuksessa voitaisiin tutkia opettajan oppaan ja oppilaiden aapisen välisiä yhtäläisyyksiä ja eroja sukupuolten kuvailussa. Tässä tutkimuksessa tutkimme vain oppilaan aapista, minkä perustelemme sillä, että luimme muistakin aapisista vain oppilaiden versiot. On kuitenkin mahdollista, että opettajan oppaan tutkiminen olisi saattanut vaikuttaa tuloksiin jollakin tavalla.

6.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuuteen liittyi monia eri asioita. Tutkimuksen alkuvaiheessa tutustuimme moniin eri aapisiin eri vuosikymmeniltä ja kustantajilta. Valitsimme lopulta tutkimamme aapiset Otavan kustantamolta niin, että julkaisuvälit olivat keskimäärin samanpituiset. Pohdimme myös sitä, millä tavalla on järkevintä tuoda tuloksia esille itse tutkimuksessa. Valitsimme esitellä tutkimuksemme tuloksia tekstissä analysointina ja taulukkojen avulla, jotta tuloksia olisi helpompi tarkastella. Tutkimuksemme luotettavuutta paransi se, että tarkastelimme tutkittavia aapisia useaan otteeseen ja erilaisista näkökulmista. Näin voimme taata sen, että valitsemamme nostot olivat perusteltavissa ja relevantteja.

Tutkimuksen tulokset saattaisivat olla hyvin erilaisia, jos tutkittavia aapisia olisi tutkittu eri aikaväliltä. Myös aikavälin pituus ja aineiston määrä olisivat todennäköisesti vaikuttaneet

tuloksiin. Koska tutkittuja aapisia oli vain viisi, oli tutkimuksessa helpompi syventyä yksittäisiin teoksiin ja analysoida niitä tarkemmin. Otimme tutkimuksessa huomioon sen, että viimeisin analysoimamme aapinen oli vuodelta 2014. Mikään tutkimistamme aapisista ei siis ole tutkimuksemme aikana opetuskäytössä. Tämän vuoksi saatuja tuloksia ei voida yleistää tämänhetkisiin aapisiin. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa myös se, että sukupuolentutkimus on aloitettu Euroopassa vasta 1970-luvun alussa (Dommasnes & Montón-Subías, 2012). Vanhimpiin tutkittuihin aapisiin ei siis löydy sukupuoliteemaan liittyen ajankohtaisia lähteitä. Tämän takia käytimme tieteellisinä lähteitä uudempia artikkeleja ja tutkimuksia sukupuoliteemaan liittyen.

6.4 Miten opettaja voi hyödyntää tutkimustuloksia työssään?

Tasa-arvo laki edellyttää, että kaikki opetuksen järjestämiseen osallistuvat tahot huolehtivat siitä, että kaikilla ihmisillä on samat mahdollisuudet opetukseen sukupuolesta riippumatta. Opetuksessa tulee siis ottaa huomioon tasa-arvon toteutuminen. Myös opetusaineiston tulee tukea tasa-arvolain toteutumista. (Tasa-arvolaki 609/1986 5 § (2023)). Tämän vuoksi opettajan ja rehtorin tulisi tutustua mahdollisiin opetusaineistoihin ja niiden sisältöihin, ennen kuin valitaan, mikä opetusmateriaali otetaan käyttöön opetuksessa. Valittuja opetusmateriaaleja voidaan myös tutkia oppilaiden kanssa. Opettaja ja oppilaat voivat yhdessä pohtia, miten sukupuoli näyttäytyy kirjassa. Voidaan esimerkiksi listata sanoja, joilla kuvaillaan kirjan henkilöä ja pohtia voisiko henkilön sukupuolta kuvailla myös muilla sanoilla.

Opettajan tulisi lisäksi keskittyä ammatissaan syrjimättömään kieleen. Syrjimätön kieli on sellaista kieltä, joka on inklusiivista ja kunnioittaa kaikkien ihmisarvoa (Vainikainen, 2022). Syrjimättömässä kielessä ei tule käyttää loukkaavia termejä, tehdä yleistyksiä tai edistää stereotypisointia. Syrjimätön kieli jakautuu moneen eri kategoriaan, joita ovat esimerkiksi sukupuolitietoinen kieli, sateenkaaritietoinen kieli sekä antirasistinen kieli. (Vainikainen, 2022.) Oletukset sukupuolesta ja sukupuolittuneesta käytöksestä ovat sellaisia asioita, joita opettajan tulisi pohtia. Jokainen meistä tekee sukupuoleen liittyviä oletuksia ympärillämme olevista ihmisistä. Opettaja on oppilailleen hyvin tärkeä aikuinen, minkä vuoksi hänen tulisi olla olettamatta tiettyjä sukupuoleen liittyviä asioita. Tällöin hän edistää tasa-arvoisen ja sukupuolitietoisen kasvatuksen toteutumista.

Tällä tutkimuksella pyrimme kannustamaan kasvatustieteilijöitä ja jo ammatissa työskenteleviä kasvattajia kriittiseen oppikirjatarkasteluun. Aapista ja luettavia kirjoja valitessa on tärkeää huomioida niiden sisältöjen asianmukaisuus ja soveltuvuus. Opettajan tulee ohjata oppilasta ja avustaa esimerkiksi sopivan lukukirjan valitsemisessa. Tämän toteutuessa ollaan jo pieni askel lähempänä tasa-arvoisen ja sukupuolitietoisen kasvatuksen toteutumista tavoitteellisesti.

Lähteet

Tutkitut aapiset

- Setälä, E. N. (1930). *Veikon ja siskon aapiskirja: aakkoset ja lukemisto*. Otava.
- Salo, A., & Somerkivi, U. (1956). *Meidän lasten aapinen: Otavan I lukemisto* (12. uusittu p.). Otava.
- Somerkivi, U., Tynell, H., & Lehtonen, A. (1972). *Aapinen* (8. p.). Otava.
- Kallioniemi, T., Katajamäki, M., & Raikunen, S. (1993). *Aapinen: satulakka, viestivakka, tietopakka*. Otava.
- Backman, M., Lassila, K., & Solastie, K. (2014). *Seikkailujen aapinen* (1. p.). Otava.

Lähteet

- Alsarve, D., & Johansson, E. (2022). A gang of ironworkers with the scent of blood: A participation observation of male dominance and its historical trajectories at Swedish semi-professional ice hockey events. *International Review for the Sociology of Sport*, 57(1), 54-72. <https://doi.org/10.1177/1012690221998576>.
- Attila, H., Pietiläinen, M., Keski-Petäjä, M., Hokka, P., & Nieminen, M. (2018). *Tasa-arvobarometri 2017*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Buss, D. M., & Schmitt, D. P. (2011). Evolutionary psychology and feminism. *Sex Roles*, 64, 768-787.
- Cann, A., & Siegfried, W. D. (1990). Gender stereotypes and dimensions of effective leader behavior. *Sex roles*, 23, 413-419.
- Carini, R. M., & Weber, J. D. (2017). Female anglers in a predominantly male sport: Portrayals in five popular fishing-related magazines. *International Review for the Sociology of Sport*, 52(1), 45-60. <https://doi.org/10.1177/1012690215580101>.
- Çınar, S. (2020). Construction labour, subcontracting and masculinity: “construction is a man’s job.” *Construction Management and Economics*, 38(3), 275–290. <https://doi.org/10.1080/01446193.2019.1690155>.
- Dommasnes, L. H., & Montón-Subías, S. (2012). European Gender Archaeologies in Historical Perspective. *European Journal of Archaeology*, 15(3), 367–391. <https://doi.org/10.1179/1461957112Y.0000000016>.

- Euroopan tasa-arvoinstituutti. (julkaisuaika tuntematon). *Glossary and thesaurus*.
https://eige.europa.eu/publications/resources/thesaurus?language_content_entity=fi.
 Viitattu 21.5.2024.
- Evans, L., & Davies, K. (2000). No sissy boys here: A content analysis of the representation of masculinity in elementary school reading textbooks. *Sex roles*, 42, 255-270.
- Giménez-Nadal, J., Mangiavacchi, L., & Piccoli, L. (2019). Keeping inequality at home: The genesis of gender roles in housework. *Labour Economics*.
<https://doi.org/10.1016/J.LABECO.2019.03.006>.
- Karvonen, P. (1995). *Oppikirjateksti toimintana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- King D. E. (2022). The Inclusion of Sex and Gender Beyond the Binary in Toxicology. *Frontiers in toxicology*, 4, 929219.
<https://doi.org/10.3389/ftox.2022.929219>.
- Korhonen, M. (1999). *Isyyden muutos: keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Koski, L. (1999). Hyvä tyttö ja hyvä poika – Ihanteelliset yksilöt appisten moraalisisissa kertomuksissa. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.). *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Leiwo. (2016). *Oma aapinen on kirjoista tärkein – loppuunluetuimpia painoksia ei riitä edes keräilijälle*. Yle Uutiset. <https://yle.fi/a/3-8776319>. Viitattu 9.4.2024.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 7–9-vuotiaan kehitys. *Lapsen kasvu ja kehitys*.
<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/7-9-v/7-9-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>. Viitattu 25.5.2024.
- Mesman, J., & Groeneveld, M. (2018). Gendered Parenting in Early Childhood: Subtle but Unmistakable if You Know Where to Look. *Child Development Perspectives*, 12, 22-27. <https://doi.org/10.1111/CDEP.12250>.
- Miettinen, A. (2008). *Kotityöt, sukupuoli ja tasa-arvo. Palkattoman työn jakamiseen liittyvät käytännöt ja asenteet Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto.
- Mitchell, C., & Reid-Walsh, J. (2010). Girls seen and heard. *Girlhood Studies*, 3(2), 1-10.
- Nardi, P. M. (1988). The social world of magicians: Gender and conjuring. *Sex Roles: A Journal of Research*, 19(11-12), 759–770.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/BF00288991>.
- Opetushallitus. *Sukupuolittietoinen opetus ja ohjaus*. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/sukupuolittietoinen-opetus-ja-ohjaus>. Viitattu 23.5.2024.

- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2010). *Segregaation lieventämistyöryhmän loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-485-975-2>. Viitattu 23.5.2024
- Paajanen, P. (2006). Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä. *Alle 3-vuotiaiden esikoislasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä*. Perhebarometri 2006.
- Palfrey, C. F. (1973). HEADTEACHERS' EXPECTATIONS AND THEIR PUPILS' SELF-CONCEPTS, *Educational Research*, 15:2, 123-127. <https://doi.org/10.1080/0013188730150207>.
- Palmu, T. (1992). Nimetön hiiri ja Simo Siili. Aapisten sukupuoli-ideologia. Teoksessa Sari Näre ja Jaana Lähteenmaa (toim.) *Letit liehumaan. Tyttökulttuuri murroksessa*. Helsinki: SKS.
- Palmu, T. (2001). Kosketuspintoja sukupuoleen: Opettajat, ruumiillisuus ja seksuaalisuus. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino.
- Robinson, B. A. (2016). Heteronormativity and homonormativity. *The Wiley Blackwell encyclopedia of gender and sexuality studies*, 1-3.
- Saresma, T., Rossi, L.-M., & Juvonen, T. (2010). *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino.
- Seta. (2020). *Sukupuolen moninaisuus ja lapset* (2. p).
- Seta. *Lasten ja nuorten oikeudet*. (2023). <https://nuoret.seta.fi/lasten-ja-nuorten-oikeudet/>. Viitattu 23.5.2024.
- Skelton, C., Carrington, B., Francis, B., Hutchings, M., Read, B., & Hall, I. (2009). Gender 'matters' in the primary classroom: pupils' and teachers' perspectives. *British Educational Research Journal*, 35, 187-204. <https://doi.org/10.1080/01411920802041905>.
- Tasa-arvolaki 609/1986 5 § (2023)
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). Kasvatus- ja opetusalan ammattilainen turvallisen kasvuympäristön rakentajana. *Sukupuolten tasa-arvo*. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/tietopaketti-sateenkaarilapsista-ja-nuorista-ammattilaiselle/kasvatus-ja-opetusalan-ammattilainen-turvallisen-kasvuympariston-rakentajana>. Viitattu 23.5.2024
- Tilastokeskus. (2021). *Ajankäyttö*. Helsinki: Tilastokeskus. <https://stat.fi/julkaisu/cku2d1we88fu70b506ua4x5tp>. Viitattu: 21.5.2024.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (6. uud. laitos.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja loukkausepäilyjen käsitteleminen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Helsinki. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu: 31.5.2024.
- Vainikainen, E. (2022). *Syrjimätön kieli. Opas inklusiiviseen kielenkäyttöön ja viestintään*. Helsinki: Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry. https://www.ksl.fi/app/uploads/2022/03/KSL_Syrjimaton_kieli_saavutettava.pdf. Viitattu 5.6.2024.
- Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Walkerdine, V. (1998). *Daddy's girl: Young girls and popular culture*. Harvard University Press.
- Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). *Villit ja kiltit: tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Zubair, M., Ahmad, M., & Tariq, N. (2023). Role of Parents and Teachers in the Social Development of Students. *Winter 2023*. <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i1.178>.

Liitteet

6.5 Liite 1. Taulukko Veikon ja siskon aapiskirja: aakkoset ja lukemisto (Setälä, 1930) tuloksista

Taulukko 2 Sukupuolten kuvailu aapisessa

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailu</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen toiminnan kuvailu</p>
<p>Feminiinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”Eräänä päivänä isä otti Katrin mukaansa kalalle.” (s. 58)</p> <p>”Olipa kerran ukko ja akka. He rupesivat tekemään taloa. ... Ukko teki omalle puolelleen savutorven. <u>Akkapa teki myös.</u> Ukko teki akkunan. <u>Akkapa teki myös.</u> Ukko teki oven. <u>Akkapa teki myös.</u> Ukko teki portaat. <u>Akkapa teki myös.</u>” (s. 128)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”Isä vetää uistinta. Matti soutaa.” (s. 36)</p> <p>”Kaksi kookasta kalaa Kalle keksi koukuista.” (s. 42)</p> <p>”Isä otti ongen ja lähti järvelle.” (s. 84)</p> <p>”Metsämies ampuu.” (s. 45)</p> <p>”Mutta silloin kuuluu laukaus. <u>Metsämies oli ollut piilossa pajujen takana. Mies ampui jäniksen.</u>” (s. 61)</p> <p>”Olipa kerran pieni poika, joka kulki pitkin tietä. Tien vieressä venyi kettu. Kettu nukkui. <u>Silloin poika otti kiven käteensä ja sanoi. ‘Nyt minä tapan ketun. ...’</u>” (s. 124)</p> <p>”Mies lähti metsään halkoja hakkaamaan.” (s. 130)</p> <p>”Olipa kerran ukko ja akka. He rupesivat tekemään taloa. ... <u>Ukko teki omalle puolelleen savutorven.</u> Akkapa teki myös. <u>Ukko teki akkunan.</u> Akkapa teki myös. <u>Ukko teki oven.</u> Akkapa teki myös. <u>Ukko teki portaat.</u> Akkapa teki myös.” (s. 128)</p> <p>”Pikku mies teki pienen tuvan ja teki siihen ikkunan.”(s. 138)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen työ:</p> <p>”<u>Taloukskauppa</u> Alli Pippurinen... Angervon <u>kangaskaupasta.</u>” (s. 98–102)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen työ:</p> <p>”... Daavid Pulkkisen <u>kenkäkaupasta.</u>” (s. 102)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen kotityöt:</p> <p>”Matin äiti seisoo ovelta. Tule, isä, sisään. Tule, Matti, sisään. <u>Illallinen on valmis. Niin sanoo äiti.</u>” (s. 36)</p> <p>”Kaisu keitti kattilassa kaloista Kallelle kuuman keiton.” (s. 42)</p> <p>”... Hummalla tätilään. <u>Täti kaakun leipoo.</u> ... <u>Kana kastin [kastikkeen] lämmittää.</u>” (s. 67)</p> <p>”Iida menee äidin kanssa lypsämään.” (s. 80)</p> <p>”Sitten pikkiriikkinen mummo lypsi pikkiriikkisen lehmän.” (s. 94)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen kotityöt:</p> <p>”Kukko puuron keittää.” (s. 67)</p> <p>”Kissa kävi aina pyytämässä kaloja syötäväksi. <u>Kukko oli kotimiehenä.</u>” (s. 132)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>
<p>Feminiinisten hahmojen olemus:</p> <p>”Katri kaatui risuun. Kaksi munaa meni rikki. Ne menivät aivan pieniksi siruiksi. <u>Katri sitä kovasti suri. Katkerasti Katri itki.</u>” (s. 51)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen olemus:</p> <p>”Matti on mielessään <u>iso mies.</u>” (s. 36)</p> <p>”<u>Komeasti Kalle käveli, kaksi kalaa kontissa.</u>” (s. 42)</p> <p>”Isän onkiessa tuli kova myrsky. Isä otti kiireesti ongen veneeseen ja <u>alkoi vankasti soutaa rantaan.</u>” (s. 84)</p> <p>”Häpeä Eero. Se ei ole naurun asia, että isoisä on vanha ja heikko. Mutta se on paha, <u>että pojanpoika on nuori ja tuhma.</u>” (s. 122.)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen asema:</p> <p>”Tuo minulle pieni hevonen. ... Minä valjastaisin sen pikku siskon reen eteen. <u>Pikku sisko saisi istua reessä.</u> Minä ajaisin ohjaksista ja istuisin reen reunalla.” (s. 91)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen asema:</p> <p>”Tuo minulle pieni hevonen. ... Minä valjastaisin sen pikku siskon reen eteen. Pikku sisko saisi istua reessä. <u>Minä ajaisin ohjaksista ja istuisin reen reunalla.</u>” (s. 91)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen mielenkiinnon kohteet:</p> <p>”Mene, Katri kulta, mummun luo. Vie mummulle muutamia kauniita kukkia. <u>Ruusut ovat mummulle erittäin rakkaita kukkia.</u>” (s. 50)</p>	

6.6 Liite 2. Taulukko *Meidän lasten aapinen: Otavan I lukemisto* (Salo & Somerkivi, 1956) tuloksista

Taulukko 3 Sukupuolten kuvailu aapisessa

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailu	Maskuliinisten hahmojen toiminnan kuvailu
<p>Feminiinisten hahmojen kotityöt: ”Haavan lehdet varisivat. ... <u>Hanna haravoi lehdet.</u>” (s. 20)</p> <p>”Lyyli ottaa myllyn. ... <u>Lyyli jauhaa kahvia.</u>” (s. 21)</p> <p>“... Hummalla tätilään. <u>Täti kaakun leipoo.</u> ... <u>Kana kastin [kastikkeen] lämmittää.</u>” (s. 25)</p> <p>”Lapset auttavat <u>äitiä joululeipomisissa.</u> ... <u>Elli pyrkii mukaan pikkupullia pyörittämään.</u> Ja <u>Mari opetti häntä kärsivällisesti.</u> ... <u>Tytöt saivat omin neuvoin laittaa piparkakkutaikinan.</u>” (s. 65)</p> <p>”Se, joka <u>ottaa leipiä uunista,</u> ei ole Liisa, vaan jonkin vieraan talon <u>emäntä.</u>” (s. 107)</p> <p>“<u>Mummo herkut antaa,</u> pienten eteen kantaa monenlaiset makiat, maitorieskat, mansikat.” (s. 110)</p> <p>””Voi, voi, sentään, mikä tuon lapsen perii!’ valitteli äiti. <u>Sitten hän survoi perunan, pani lujasti voita joukkoon ja pyöritteli siitä pöperöstä pieniä palloja.</u>” (s. 119)</p> <p>””Kuulkaas, lapset!’ huusi Jänö Emo. ’Menkäpä hiukan asialleni! <u>Minulla on tässä nimismiehen vaatenyytti, jonka olen jouluksi pesaissut.</u>” (s. 61)</p> <p>”Liisan pesutupa” (s. 132)</p> <p>”Äiti ompeli lapsilleen vaatteita.” (s. 109)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen kotityöt: ”... Kukko puuron keittää, ...” (s. 25)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”Pekka ja Anna ja Eemu olivat yksin kotona. He päättivät leikkiä kauppiasta. ... Sen jälkeen oli Anna kauppiana.” (s. 50–51)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”Onni otti onkensa. ... Onni onki ongellaan.” (s. 16)</p> <p>”Kala-Ukolla oli niin paljon kaloja kuin rekeen mahtui.” (s. 96)</p> <p>”Eräänä päivänä Matin veljet lähtivät <u>metsästäämään</u>. Matti pyysi päästä mukaan.” (s. 53)</p> <p>”Kerran pieni poika kulki pitkin tietä. Äkkiä hän näki tien vieressä ketun, joka nukkui. <u>Silloin poika otti kiven käteensä ja sanoi: 'Nyt minä tapan ketun. ...'</u>” (s. 95)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen työt:</p> <p>”Ketään muuta ei osattu luulla varkaaksi kuin <u>palveluksessa olevaa tyttö</u> raukkaa, joka oli pessyt keittiössä hopeatavarat.” (s. 87)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen työt:</p> <p>”Maantien mutkassa on <u>Antin paja</u>. <u>Risto on siellä sepän opissa</u>.” (s. 28)</p> <p>”Tuli paha <u>paimenpoika</u>, söi sen tikan nauriin.” (s. 29)</p> <p>”Lapset: 'Hiessään miks <u>isän tuolla pitää heinät maahan lyödä?</u>'</p> <p>Äiti: 'Lehmä parkain täytyis kuolla talvella, jos ei ois syödä.'” (s. 52)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>
<p>Feminiinisten hahmojen asema:</p> <p>”Sattuipa kerran eräässä herraskartanossa seikka semmoinen, että hopealusikka katosi tietymättömiin. Ketään muuta ei osattu luulla varkaaksi kuin <u>palveluksessa olevaa tyttö raukkaa</u>, joka oli pessyt keittiössä hopeatavarat. <u>Tyttöä syytettiin varkaudesta</u>. Hän tosin kielsi sen, mutta kun ei voinut viattomuuttaan todeksi näyttää, hänet tuomittiin vankeuteen.” (s. 87)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen asema:</p> <p>””Kuule äiti”, sanoi Tuomo. '<u>Kun minä kasvan suureksi, olen sinulle ja isälle oikein hyvä</u>. <u>Rakennan komean talon ja ostan hevosen</u>, oikein elävän hevosen, jolla vien teidät joka pyhä kirkkoon. <u>Ja minä ammun karhun ja teen teille karhunnahkaturkit</u>. Enkä minä vielä sanokaan, <u>mitä kaikkea sitten teen iloksenne, kun minusta tulee aikamies [aikuinen]</u>.” (s. 109)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen olemus:</p> <p>"Kukko: 'Hyvää huomenta, punahilkka! Miltäs se maistuu kahvitilkka?'</p> <p>Kana: '<u>Ah, se on aivan liian kuumaa, kieltäni polttaa, päätäni huumaa.</u>'</p> <p>Kukko: 'Kahvi on hyvää – mitä mä kuulen? <u>Huonolla tuulella rouvani, luulen.</u>'</p> <p>Kana: 'Eipä se olisi kumma lainkaan, <u>voi, mitä unissa nähdä sainkaan!</u>'</p> <p>...</p> <p>Kana: 'Mull' oli piilossa pesä uusi, munia siinä jo viisi, kuusi. Lapset sen löysivät, ai, ai, ai! <u>Rintani haikean haavan sai.</u>'" (s. 40–41)</p> <p>"Jos olisimme puineet tuon ohralyhteen, meillä olisi nyt tuore kakku lapsille jouluksi', <u>huokaili torpparin vaimo.</u>" (s. 67)</p> <p>"Äiti on niin <u>hyvin kiltti sana</u> – paras sana. <u>Se maistuu paljon suudelmalle.</u>" (s. 80)</p> <p>"On parahin toveri siskoni Sirkka, tuo herttainen, pikkuinen, leikkisä lirkka. Hän on isän aarre ja äidin kukka, tuo tyttönen, keltatukka." (s. 101)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen olemus:</p> <p>"Äijä pellolla äestää. <u>Hän ärjyy hevoselle.</u> Äiti huutaa äijälle: '<u>Hyvä mies, älä ole äkäinen hevoselle.</u>'" (s. 22)</p> <p>"Isäkin on <u>hyvä sana, mutta siihen kertyy joskus ukkosta, ja silloin on parasta mennä salaa oven taakse piiloon.</u>" (s. 80)</p> <p>"Yrjö on <u>tuhma poika.</u> Hän <u>ei anna leikata tukkaansa.</u> Hän istuu <u>mököttää</u> nurkassa. ... Yrjö on <u>mörökölli.</u>" (s. 23)</p> <p>"<u>Minulla ei ole nälkä! Minä en tahdo syödä! Minä en huoli perunaa!</u>' Näin puhui ihan tosissaan ja suurella ponnella pikku Matti, jolla tavallisesti on verraton ruokahalu." (s. 119)</p> <p>"<u>Isä ja Liisu leikkivät.</u> Liisu on isän äiti. Isä on tottelevainen lapsi. ... 'Nyt äiti menee keittiöön. <u>Eikö isi itke?</u> '<u>Itkee isi, uiuiui!</u> Älä itke isi!'" (s. 24)</p> <p>"Pikku Matti oli pieni 7-vuotias <u>miehenalku.</u>" (s. 53)</p> <p>"On veikkoni voimakas, viisas, vakaa. Hän vaaroissa meille turvan takaa; on kodin kallihin hyvä suoja ja uusien tuumien armas tuoja." (s. 101)</p> <p>"Mutta muista lapsista erossa seisojani pieni, vaaleatukkainen poika. ... Nyt hänet oli luvattu ensimmäisen kerran toisten kylän lapsien kanssa leikkimään. Mutta vielä eivät toiset olleet saaneet häntä mukaan. <u>Toistaiseksi hänestä oli hauskeampi katsella leikkiä syrjästä.</u>" (s. 131)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen rooli:</p> <p>"Äijä pellolla äestää. Hän ärjyy hevoselle. <u>Äiti huutaa äijälle: 'Hyvä mies, älä ole äkäinen hevoselle.'</u>" (s. 22)</p> <p>"Kun taikina oli valmis, niin sitä maisteltiin. Mutta pojat tahtivat aina ottaa niin paljon maistiaisia, että siitä syntyi riitaa. <u>'Nyt ette enää saa yhtään maistaa', toruivat Maija ja Elli.</u>" (s. 66)</p> <p>"Isä ja Liisu leikkivät. <u>Liisu on isän äiti.</u> Isä on tottelevainen lapsi. ... <u>'Nyt äiti menee keittiöön. Eikö isi itke?' 'Itkee isi, uiuiui!' <u>Älä itke isi!</u></u>" (s. 24)</p> <p>"Leena lätäkköhön astui, jalat pienet silloin kastui, nenä tuli nuhaiseksi, – <u>äiti hyvät lääkkeet keksi.</u>" (s. 117)</p> <p>"Äiti varoitti Kalevia: 'Aja, kultaseni, varovasti, ettei vain reki kaadu!'" (s. 86)</p> <p>"Mutta välistä Kalevi lähti Pollella ajamaan mummolaan. Silloin hän valjasti Pollen tuolin eteen. ... Sitten hän istui rekeensä ja ajoi Pollea. <u>Anna sisko sai istua toisella tuolilla hänen takanansa.</u>" (s. 85)</p> <p>"<u>Tellervo tahtoi istua reessä, Taunopa laukata hevosena eessä ... Veikko se mainion keinon keksi: vanhankaukalon istuimeksi. Kohta jo kaksikin varsaa virmaa Tellervon ohjissa riemuin kirmaa.</u>" (s. 146)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen rooli:</p> <p>"Mutta välistä Kalevi lähti Pollella ajamaan mummolaan. Silloin hän valjasti Pollen tuolin eteen. ... <u>Sitten hän istui rekeensä ja ajoi Pollea.</u> Anna sisko sai istua toisella tuolilla hänen takanansa." (s. 85)</p> <p>"<u>Tellervo tahtoi istua reessä, Taunopa laukata hevosena eessä ... Veikko se mainion keinon keksi: vanhankaukalon istuimeksi. Kohta jo kaksikin varsaa virmaa Tellervon ohjissa riemuin kirmaa.</u>" (s. 146)</p> <p>"Setä kertoi lapsille: ... Sairas oravakin lähti pensaastaan ja heittäytyi jokeen uidakseen sen yli. Mutta virta alkoi sitä kuljettaa, ja orava parka oli jo aivan hukkumaisillaan. Minä kun olin hyvä uimari, <u>hyppäsin jokeen ja pelastin sen. Vein sen kotiini, syötin, juotin ja hoidin sitä.</u>" (s. 91)</p> <p>"Mutta äiti oli tyytymätön. 'Opettelisit edes jotakin parempaa! <u>Opettelisit oikeata työntekoa niin kuin isäsikin. Mitä isä-vainajasi sanoisikaan, jos näkisi sinut, pitkän, pojan, istuvan uuninpankolla soittamassa!</u>' 'Mitäpä minä sille mahdan, että isäni ei jättänyt minulle muuta perintöä kuin tämän ruskean pajupillin ja halun sitä soitella', tuumi Jukka. Mutta äiti sydämistyi todenteolla. <u>'Ei isäsi milloinkaan arkena soitellut eikä töiden aikana, joskus vain pyhäiltäpäivinä pikkaisen puhalteli. Muulloin oli aina työssä ja touhussa.'</u>" (s. 127–128)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen mielenkiinnon kohde:</p> <p>"Pieni sisareni Annikki on sairas. <u>Hän on aina toivonut itselleen nukkea, mutta emme voi ostaa.</u> Jos hän saisi nukan joululahjaksi, niin hän varmaan paranisi." (s. 69)</p>	

6.7 Liite 3. Taulukko *Aapinen* (Somerkivi ym., 1972) tuloksista

Taulukko 4 Sukupuolten kuvailu aapisessa

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailu	Maskuliinisten hahmojen toiminnan kuvailu
Feminiinisten hahmojen kotityöt: "Marja kattaa pöytää." (s. 57)	Maskuliinisten hahmojen kotityöt: "Pekka paistaa räiskäleitä." (s. 57) "Pekan paidasta on pudonnut nappi. <u>Pekka ompelee uuden napin.</u> " (s. 62)
Feminiinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika: "Eila ja Minna riippuvat renkaissa. <u>Minna osaa tehdä kuperkeikan.</u> " (s. 65)	Maskuliinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika: "Risto rakensi rakettia. Riitta auttoi Ristoa." (s. 37) "Panu hyppää tankoon riippumaan. <u>Hän vetää leukaa tangossa.</u> " (s. 65)
Feminiinisten hahmojen työt: "Kerran Hilkan hiiri hiipi hattuun. Hilikka sanoi: 'Hei! Katsokaa! <u>Olen taikuri.</u> '" (s. 49)	
Feminiinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu	Maskuliinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu
Feminiinisten hahmojen olemus: "Minna tulee ostoksilta. <u>Minnalla on kassi.</u> 'Ai, ai, <u>Matti! Tulisit auttamaan,</u> tuumii Minna." (s. 31)	Maskuliinisten hahmojen olemus: "Pekka koukistaa käsivarsiaan ja kertoo lääkärille: ' <u>Olen näin voimakas.</u> ' Lääkäri sanoo: ' <u>Olet terve ja voimakas poika, oikea teräsmies.</u> '" (s. 45)
Feminiinisten hahmojen rooli: "Kalle lukee. Tatu ei lue. Tatu leikkii. <u>Tuula lukee Tatulle illalla.</u> " (s. 21) "Minna lukee sadun Tatulle." (s. 62) "Saku seisoo sateessa. Saku kastuu. Sakun sisko aukaisee ikkunan. <u>Sisko sanoo: 'Saku tule kotiin! Kastut!'</u> " (s. 27)	Maskuliinisten hahmojen rooli: "Minna tulee ostoksilta. Minnalla on kassi. 'Ai, ai, Matti! Tulisit auttamaan', tuumii Minna. Matti sanoo: ' <u>Anna, kun kannan. Kantaisin satakin kassia.</u> ' 'Sata kassia! Olet mainio Matti.'" (s. 31)
Feminiinisten hahmojen asema: "Risto rakensi rakettia. <u>Riitta auttoi Ristoa.</u> " (s. 37)	Maskuliinisten hahmojen mielenkiinnon kohteet: "Kalle lukee. Tatu ei lue. Tatu leikkii. Tuula lukee Tatulle illalla." (s. 21)

6.8 Liite 4. Taulukko *Aapinen: satulakka, viestivakka, tietopakka* (Kallioniemi ym., 1993) tuloksista

Taulukko 5 Sukupuolten kuvailu aapisessa

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailu	Maskuliinisten hahmojen toiminnan kuvailu
<p>Feminiinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>"Liinu mittaa lautaa." (s. 35)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>"Aatu naulaa autoa." (s. 35)</p> <p>"Jaakko pelasi tietokoneella." (s. 128)</p> <p>"Aatu <u>askarteli noidan pahvista</u>. Taitaa noita-akka pitää kahvista." (s. 159)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen kotityöt:</p> <p>"Tytöllä oli pieni keittiö, jossa hän keitti pienen kanan munia pikkuisessa kattilassa." (s. 139)</p> <p>"Sima sihisee, munkit tirisee. <u>Vappuherkkuja Liinu laittelee</u>." (s. 160)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen työt:</p> <p>"On aapiskanalla kiire ja hoppu. Onko <u>maalari-Otolta</u> värit loppu?" (s. 159)</p>
Feminiinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu	Maskuliinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu
<p>Feminiinisten hahmojen olemus:</p> <p>"...Sillä vaikka pikkuisella tytöllä oli kaikki pikkiriikkisen pientä, <u>oli hänen äänensä KAUHEAN ISO!</u>" (s. 139)</p> <p>"Nupukaiset matkustivat <u>Olga-tädin luokse</u>. Elli ja Aatu ryntäsivät heti <u>navettaan</u> juttelemaan eläinten kanssa." (s. 86)</p> <p>"Otsalampun valossa poika huomasi tytön, joka oli loukannut polvensa. Poika ajatteli salamavalvoja ja palkintoja. Sitten hän katsoi <u>itkevää tyttöä</u> ja pysähtyi. Kaikki muut ohittivat heidät. Poika auttoi ontuvan tytön maaliin. Perillä tyttö sanoi: 'Kiitos että autoit. Minun nimeni on Liinu.' 'Ilo oli kokonaan minun puolellani' sanoi poika. 'Minun nimeni on Santtu.'" (s. 105)</p> <p>"Lulu seurasi kauhistuneena hatun menoa ja ryntäsi perään. Hän sieppasi hatun käteensä ja puhdisti siitä tomut. Sitten hän käveli hattu päässä Olga-tädin luokse ja <u>niiasi</u>." (s. 143)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen olemus:</p> <p>"Otto <u>kiljaisi</u>. Muurahaiset aikoivat näköjään siepata hänen korvapuustinsa." (s. 141)</p> <p>"<u>Valtterin huone oli täynnä tavaraa</u>. Siellä oli lennokkeja. Siellä oli öljyvärit. Siellä oli myös räpylä ja paljon erilaisia mailloja." (s. 78)</p> <p>"<u>Unessa Otto oli avaruusraketissa</u>... Raketti laskeutui nurmikolle. Kuului hurjaa haukuntaa. Ainakin sata koira odotti Ottoa... Otto laskeutui raketista. <u>Koirat levittivät Otolle punaisen maton</u>. Riemusaatossa hänet vietiin juhliin..." (s. 84–85)</p> <p>"Santtu kiipesi kolmanteen kerrokseen. Hän <u>näytti vielä kalpeammalta kuin äsken</u>. Hän seiso vähän aikaa ponnauslaudalla. <u>Sitten hän laskeutui alas</u>. – Voi kai sitä uimahallissa tehdä muutakin kuin hypellä, hän virnisti." (s. 123)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen pukeutuminen: Nupukaiset pitävät naamiaiset: "<u>Elli on prinsessa Cindy.</u>" (s. 73)</p> <p>"Olga-täti vilkutti. Hän oli pukeutunut <u>kukalliseen leninkiin</u>, jota tuuli hulmutti. Hänellä oli kädessään <u>pitsihansikkaat</u> ja päässään <u>hieno leveälierinen hattu.</u>" (s. 143)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen pukeutuminen: "Santulla on yllään <u>frakki</u>. Aatu on <u>cowboy.</u>" (s. 73)</p>
	<p>Maskuliinisten hahmojen rooli: "Otsalampun valossa <u>poika huomasi tytön, joka oli loukannut polvensa.</u> Poika ajatteli salamavaloja ja palkintoja. Sitten hän katsoi itkevää tyttöä ja pysähtyi. Kaikki muut ohittivat heidät. <u>Poika auttoi ontuvan tytön maaliin.</u> Perillä tyttö sanoi: 'Kiitos että autoit. Minun nimeni on Liinu.' 'Ilo oli kokonaan minun puolellani' sanoi poika. 'Minun nimeni on Santtu.'" (s. 105)</p>
	<p>Maskuliinisten hahmojen asema: "<u>Kaikki seurasivat Santtua.</u> He laskeutuivat peräkanaa kellariin." (s. 115)</p>

6.9 Liite 5. Taulukko *Seikkailujen aapinen* (Backman ym., 2014) tuloksista

Taulukko 6 Sukupuolten kuvailu aapisessa

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen toiminnan kuvailu</p> <p>Feminiinisten hahmojen työt:</p> <p>”Annun äiti kaipaa sisua. ... <u>Hän muistaa, miten ihanaa elokuvien kirjoittaminen ja kuvaaminen on.</u>” (s. 16)</p> <p>”Faunapalkinnon ehdokkaat. ... Lehdessä luetellaan ehdokkaat. Sointu on fiksu filmintekijä. ... Flikat on pelimanniorkesteri. ... Ebba Fönster on koreografi. (s. 108–109)</p> <p>”Liisi Liekkihäntä on uransa <u>suurimman haasteen edessä. Ikilepovuori on uuvuttanut monta kiipeilijää.</u> Retkikunta lähtee vuorelle viikon kuluttua. ’Vuoren valloitus on unelmani’, Liisi tunnustaa. ’Olen ollut kuntokuurilla, etten uuvu. <u>Nyt hauikseni on rautaa!</u>’ ... ’Kyllä vuori antautuu’, Liisi sanoo. <u>’Vuori voitetaan askel kerrallaan.’</u> Liisi laskee tunteja lähtöön. <u>Hän rakastaa seikkailua!</u>” (s. 34)</p> <p>”<u>Liisi valloitti vuoren. ... Liisi on maailmalla tunnettu seikkailija.</u> Rinkelimäen asukkaat ovat Liisistä ylpeitä” (s. 54)</p> <p>”NÄYTELMÄ: Liisi Liekkihäntä” Kirjassa on näytelmä naisseikkailijasta, joka taistelee vaarallisia öökkömököjä vastaan ja voittaa. (s. 124–127)</p> <p>”Unto: ’Ensin räjäytetään. Sitten rakennetaan.’ Lempi: ’Räjähdys! Jee!’ Roope: ’Mutta silloin pitää pysyä kauempana.’ Lempi: ’Minä tulen tänne joka päivä.’ Unto: <u>’Ehkä sinusta tulee isona rakennusmies.</u> Se on maailman paras ammatti.’” (s. 172)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen toiminnan kuvailu</p> <p>Maskuliinisten hahmojen työt:</p> <p>”Isällä on pian synttärit. Äiti osti hänelle lahjaksi <u>työmaakypärän,</u> joka hohtaa pimeässä.” (s. 40)</p> <p>”Roope tietää kaikenlaista taloista. Häntä kutsutaan <u>talotohtoriksi.</u> ... Roope: <u>’Minä tarkistan, että talo on ehjä ja terve.</u> Neuvon, miten vanhat puutalot pelastetaan.’” (s. 128)</p> <p>”Siihen aikaan mainetta niitti Liukas Gekko. <u>Hän oli väärentäjä. ... Silti Liukas Gekko oli yhä gangsterien kuningas.</u>” (s. 104)</p> <p><u>Lehtimies Nokka</u> haluaa uuden ammatin. Vaihtoehtoina hänellä on <u>lääketieteen tohtori, jazzmuusikko, NHL-pelaaja ja kalastaja.</u> (s. 114–115)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen kotityöt:</p> <p>”Ruokaa kasvaa niin paljon, että osa säilötään. <u>Pavut äiti keittää ja pakastaa. Hillopäivinä Annu saa auttaa keittämään marjoista hilloa.</u>” (s. 44)</p> <p>”Äiti oli tehnyt vadillisen herkkuleipiä.” (s. 180)</p> <p>”Tarmo: <u>’Äiti tekee kotona munkkeja. ...’</u>” (s. 196.)</p> <p>”Syksyn tullen illat pimentyvät ja <u>äiti ripustaa puutarhaan lyhtyjä.</u>” (s. 44)</p> <p>”Sulakkeita vaihtamaan isä mennyt on, <u>äiti kynttilöitä etsimään, ...</u>” (s. 186)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen kotityöt:</p> <p>”<u>Eero-isä teki väsyneelle Epulle suklaapaahtoleivän</u>” (s.58.)</p> <p>”Unto soitti Oonalle. <u>Hän halusi yllättää Oonan. Hän suunnitteli hienoa illallista.</u></p> <p>...</p> <p>Unto: ’Milloin tulet kotiin?’</p> <p>Oona: En tiedä vielä. Voi mennä myöhään.’</p> <p>Unto: <u>’Ruoka on valmiina, kun tulet.’</u></p> <p>...</p> <p>Unto huokaisi. Erikoisherkut pitäisi unohtaa. <u>Unto osti kaupasta pakastepizzaa. Hän päätti ostaa myös berlinimunkit. Jotain pientä iloa elämään!</u>” (s. 110)</p> <p>”Sulakkeita vaihtamaan isä mennyt on, äiti <u>kynttilöitä etsimään, ...</u>” (s. 186)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”Moi kivat tyypit! Etsin uusia kavereita.’ Juuri noin Lempi haluaisi kirjoittaa. ... <u>’Olen maailman paras seikkailija. Aina kun menen jonnekin, alkaa tapahtua kaikkea jännää. Lähtisitkö kaveriksi seikkailuun?’</u>” (s. 30)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen harrastukset ja vapaa-aika:</p> <p>”<u>Olli piirtää kiivaasti vihkoonsa. ... Onneksi Olli on hyvä piirtäjä.</u>” (s. 20)</p> <p>”<u>Olli osaa valokuvata. Kuvat ovat hienoja.</u>” (s. 26)</p> <p>”Tarmo luisteli poikien kanssa laitoja myöten. <u>Heillä oli kilpailu kierrosajoista.</u>” (s. 123)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen ominaisuuksien kuvailu</p>
<p>Feminiinisten hahmojen rooli:</p> <p>”Olli: ’Minä vien kaikki kaverit Vaapukkametsän mäkeen.’</p> <p>...</p> <p>Feminiininen hahmo: <u>’Ollaan varovaisia.’</u>” (s. 91)</p> <p>”Opettaja Angervo puuskuttaa rantaan. <u>Hän käärii Lempin nenää myöten huiviin. Opettaja pajaa Lempiä hellästi ja sanoo tiukasti lapsille: ’Mitä te teette jäällä? Mistä juuri puhuimme koulussa? Hurjits?’</u>” (s. 143)</p> <p>”Opettaja Ukulele: ’Mainiota! Sääntö numero yksi:’</p> <p>Miisa ja Annu: <u>’Kaunis käytös kunniaan!’</u>” (s. 87)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen rooli:</p> <p>”<u>Tarmo lupaa pelastaa Lempin. Isoveli tietää, kuinka pelastetaan turvallisesti.</u>” (s. 142)</p>

FEMINIINISET HAHMOT	MASKULIINISET HAHMOT
<p>Feminiinisten hahmojen mielenkiinnon kohteet:</p> <p>"Oona-äiti: '<u>Minkä mekon otan?</u>'</p> <p>Unto-isä: '<u>Lakki on tärkeä!</u>'</p> <p>Oona-äiti: '<u>Mekko on tärkeä minulle.</u>'" (s. 69)</p> <p>"Annun äiti huijaa lehdistöä. Lehdistölle <u>hän väittää rakastavansa oopperaa. Oikeasti hänen lempimusiikkiaan on trendikettu Immi Nuuhkiainen. ... Lempi on hoppari. Lempi suosittelee muillekin hip hoppia.</u>" (s. 100)</p> <p>"Harrastusesite on saapunut. Esitteessä on ainakin sata kurssia. Kaikki ovat innoissaan. ... Annu: '<u>Kunpa piirtäisin yhtä hyvin kuin äiti. Oppisin piirustuskurssilla piirtämään koiria.</u>' ... Sointu: '<u>Tanssisin mielelläni veikeää twistiä tai keinuvaa swingiä. Myös quickstep kuulostaa mielenkiintoiselta.</u>'" (s. 112)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen mielenkiinnon kohteet:</p> <p>"Unto-isä: '<u>Missä on lakki?</u>'</p> <p>Oona-äiti: '<u>Minkä mekon otan?</u>'</p> <p>Unto-isä: '<u>Lakki on tärkeä!</u>'" (s. 69)</p> <p>"<u>Ollin isä Unto on rokkimiehiä. Rokki soi aina hänen korvakuulokkeissaan, kun hän on rakennuksilla.</u>" (s. 100)</p> <p>"Harrastusesite on saapunut. Esitteessä on ainakin sata kurssia. Kaikki ovat innoissaan. ... Tarmo: '<u>Watasen squashkurssi olisi hyvää harjoitusta.</u>' ... Eero: '<u>Haluaisin oppia rivitanssia.</u>'" (s. 112)</p>
<p>Feminiinisten hahmojen olemus:</p> <p>"Annun äiti kaipaa sisua. Hän lukee viestejä. ... Silloin <u>kun on huono hetki, hyvät kaverit muistuttavat: Me uskomme sinuun!</u> Kaikki muuttuu hyväksi." (s. 16)</p> <p>"<u>Laiskotteleva Lempi</u>" (s.39)</p> <p>"Lempi ja Hurjis tekevät temppuja. <u>Lempi ryntää keskelle järveä. Olli huutaa häntä takaisin. Lempi ei kuuntele.</u>" (s. 142)</p> <p>"Meeri-mummo taas nukkuu aina päiväunet. ... <u>Meeri sanoo, että hän ottaa kauneusunet.</u>" (s. 82)</p> <p>"Äitienpäivalaulu: ... Hymysi kaunis ja hempeä, sylisi lämmin ja lempeä, kätesi hellät ja pehmeät, ... pörrötät usein mun pikkupään, ..." (s. 197)</p> <p>"Kentän laitoja myöten kiitäviä <u>poikia seurasi kikattavien kanityttöjen lauma.</u>" (s. 123)</p>	<p>Maskuliinisten hahmojen olemus:</p> <p>"Olli: '<u>Minä vien kaikki kaverit Vaapukkametsän mäkeen.</u>'</p> <p>...</p> <p>Feminiininen hahmo: '<u>Ollaan varovaisia.</u>'</p> <p>Maskuliininen hahmo: '<u>Pötyä! Vauvat pelkäävät.</u>'</p> <p>Olli: '<u>Lasketaan kovaa kyytiä.</u>'</p> <p>Maskuliininen hahmo: '<u>Me emme pelkää mitään!</u>'" (s. 91)</p>